

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2014

Regina Křížová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Křesťanství a židovství ve středověké evropské
společnosti**

Regina Křížová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Křesťanství a židovství ve středověké evropské
společnosti**

Regina Křížová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc., za vedení při tvorbě práce, odborné konzultace, cenné rady, podněty a připomínky.

1 ÚVOD.....	1
2 ŽIDÉ A KŘEŠŤANÉ DO ROKU 1000	3
2.1 Židovská společnost v době římské nadvlády	3
2.2 Protiřímské povstání	4
2.3 První až třetí století	4
2.4 Židovstvo v raném středověku do křižáckých válek	5
3 ŽIDÉ A KŘEŠŤANÉ V EVROPĚ V LETECH 1000 – 1500.....	8
3.1 Starší židovské komunity na Jihu	8
3.1.1 Jižní Francie	8
3.1.2 Křesťanské Španělsko	11
3.1.3 Itálie a Sicílie.....	15
3.2 Mladší Židovstva na Severu: Severní Francie a Anglie	19
3.2.1 Severní Francie.....	19
3.2.2 Anglie	23
3.3 Mladší Židovstva Severu: Německo a Východní Evropa.....	27
3.3.1 Německo.....	27
3.3.2 Východní Evropa.....	31
3.4 Čechy a Morava	35
3.5 Křížové výpravy a jejich následky.....	39
3.5.1 První křížová výprava (1096 – 1099).....	39
3.5.2 Druhá křížová výprava (1147 – 1149)	41
3.5.3 Význam křižáckého hnutí.....	42
3.6 Projevy antisemitismu ve středověku	43
3.6.1 Obvinění ze znesvěcení hostie	44
3.6.2 Obvinění z rituálních vražd	44
3.6.3 Obvinění z šíření nemocí.....	45
3.6.4 Nucená převýchova, omezování porodnosti	46
3.6.5 Nucený křest.....	46
3.6.6 Základy a formy podněcování antisemitismu	47
4 ZÁVĚR.....	49
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
6 RESUMÉ.....	53

1 ÚVOD

Judaismus a křesťanství patří ke světově rozšířeným monoteistickým náboženským soustavám, které spojuje víra v jediného Boha a sdílená tradice hebrejské bible.¹

Židovské dějiny začínají již v období starověku a odehrávaly se především na území starověkého Izraele. Izraelské kmeny pronikly do Kenaánu kolem roku 1250 př. Kr. Bible tyto kmeny nazývá hebrejskými. Jejich osudy před obsazením Kenaánu nám přibližují nejstarší biblické texty *Pět knih Mojžíšových* (hebrejsky *Tora*, řecko-latinsky *Pentateuch*). Mezi nimi především *První kniha Mojžíšova* (*Genesis*), ve které je popsáno stvoření světa Bohem, jeho účast na osudech praotců židovského národa, Abraháma, Izáka, Jákoba a Josefa, kteří putovali se svými stády zeměmi Předního východu. Jákob měl přízvisko „Izrael“ a podle něj dostalo společenství potomků praotců tento název. Část Izraelců se usadila v Egyptě, kde se později dostala do postavení otroků. Ke svobodě je pak vyvedl Mojžíš, zakladatel judaismu.²

Křesťanství vzniklo ve druhé čtvrtině 1. století v prostředí židovské Palestiny, která byla ovládána Římany. Původní jádro tvořili vyznavači Ježíše Krista, kterého v duchu židovské tradice považovali za náboženského učitele a mesiáše. Podle převážné většiny byl Ježíš jako syn Boží po smrti na kříži vzkříšen a vzat na nebe. V 1. století křesťanství překročilo původní rámec judaismu, zejména díky misijním aktivitám Pavla z Tarsu, a přiklonilo se k universálnímu pojetí misie, která se šířila antickým Středomořím. Během první poloviny 2. století byl proces vydělování z judaismu v zásadě ukončen. Křesťanství bylo již přijímáno jako svébytné náboženství s pevnou sociální strukturou v čele s biskupy. Koncem 2. století pak byla ustálena základní podoba Nového zákona.³

Hlavním cílem této bakalářské práce je zachycení vývoje vztahů židovství a křesťanství v 10. až 15. století. Při práci s literaturou bude použito metody kompilace a komparace a při zkoumání proměn vztahů mezi Židy a křesťany metody analýzy. Práce bude rozdělena do dvou hlavních částí.

¹ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 115

² PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 5

³ PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 354-355

První část bude věnována vztahům Židů a křesťanů od roku 63 př. Kr., kdy došlo k dobytí Jeruzaléma a jeho začlenění do říše římské. Bude rozdělena do několika podkapitol, ve kterých budou stručně shrnuty dějiny vztahů Židů a křesťanů do roku 1000, neboť události dalšího období na tyto navazují.

Druhá část se bude zabývat přímo hlavním tématem, vývojem vztahů Židů a křesťanů v 10. až 15. století. Bude rozdělena do podkapitol, které budou popisovat příchod, vývoj a sociální postavení židovských komunit na území jižní Francie, Španělska, Itálie a Sicílie, severní Francie, Anglie, Německa, a ve východní Evropě v Polsku a Uhrách. Přihlédne i k postavení Židů v Čechách a na Moravě. V dalších podkapitolách budou popsány důsledky křižáckých výprav pro židovský národ a jednotlivé projevy antisemitismu ve středověku.

2 ŽIDÉ A KŘESŤANÉ DO ROKU 1000

2.1 Židovská společnost v době římské nadvlády

V roce 63 př. Kr. dobyl Jeruzalém římský vojevůdce a politik Pompeius. Judea byla začleněna do říše římské a další její vládci se stali římskými vazaly. Roku 40 př. Kr. byl jmenován římským králem Herodes. Jeho prořímská politika, sklon k helénistické kultuře, tvrdost vlády a osobní krutost, vyvolaly prohlubující se krizi, která pokračovala i po jeho smrti, kdy Římané rozdělili Herodovo království mezi jeho potomky.⁴

V té době vystoupil v Galileji a Judeji Ježíš z Nazaretu, který byl později vírou křesťanů vyznán jako Kristus. Po jeho smrti se formovaly první křesťanské obce, jejichž členové nejdříve pocházeli ze židovského a později mimo území Izraele i z nežidovského, pohanského prostředí. Židovskou společnost tvořilo několik nábožensko-politických stran. Kněžskou stranu tvořili saduceové, k nimž patřila kněžská aristokracie a velcí vlastníci půdy. Saduceové zastávali přední místa v jeruzalémském sanhedrinu, který byl druhem vrchního soudu, státní rady a zákonodárského sboru. Ve svém učení lpěli na doslovném textu *Tóry* a odmítali nové náboženské tradice, dotvořené v ústním náboženském Zákonu. Saduceové odmítali víru v posmrtný život a jejich působení skončilo s porážkou prvního protiřímského židovského povstání, zánikem Jeruzaléma a jeruzalémského chrámu v roce 70. Na opačné straně než saduceové stáli zéloti, zapřisáhlí nepřátelé Říma. Prosazovali ozbrojený boj proti Římu a herodiánské dynastii, jejíž vládu neuznávali. Další židovský náboženský směr představovali farizejové. Na rozdíl od saduceů byli nositeli ústního podání náboženského zákona ve formě komentářů k *Tóře* a tuto tradici dále rozvíjeli. Protože se obraceli především k náboženské praxi, zachovávali smířlivější vztah k Římu než zéloti. Ve srovnání se saduceji byl jejich vztah k jeruzalémskému chrámu volnější, díky čemuž přežili farizejové židovskou porážku za prvního i druhého protiřímského povstání v roce 135. V Judeji helénisticko-římské doby pak stálo stranou občanského a politického života hnutí esejců. Esejci se usadili v nehostinné krajině kolem Mrtvého moře a své centrum vytvořili v Kumránu. Jejich život se řídil výlučně náboženským řádem. Část esejců žila mimo Kumrán, rozptýlena mezi ostatním obyvatelstvem a stejně jako esejci kumránské skupiny zanikla s prvním protiřímským povstáním.⁵

⁴ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 10

⁵ Tamtéž, s. 10-11

2.2 Protiřímské povstání

Protiřímské povstání vypuklo v roce 66 a skončilo krutou porážkou Židů. V roce 70 Titus dobyl Jeruzalém a o tři roky později byla dobytá poslední bašta odporu - herodiánská pevnost Masada u Mrtvého moře, obsazená radikálními zéloty. Ti pak v obavě před pokořením Římany spáchali i se svými rodinami hromadnou sebevraždu. V době protiřímského povstání padlo několik set tisíc Židů, další tisíce jich byly odvečeny do Říma jako otroci. V následujících letech pak došlo ještě k dalším židovským vzpourám, které vyvrcholily povstáním Bar-Kochby v letech 132-135. Pokus získat ztracenou svobodu selhal a Židé se na téměř 2000 let stali národem bez vlasti, rozptýleným po světě.⁶

2.3 První až třetí století

Po katastrofách v letech 70 a 135 se judaismus a křesťanství oddělily. Tyto události znamenaly i faktický konec starověkého židovského státu a zánik křesťansko-židovské církve v Jeruzalémě. Zavedení svátosti oltářní potvrdilo Ježíšovo zbožnění. Pro křesťany byl Bůh i člověkem, s čímž se židé nedokázali smířit, neboť základem židovské teologie bylo vždy rozlišení mezi Bohem a člověkem. V důsledku odstranění rozlišení mezi Bohem a člověkem se křesťané definitivně odklonili od judaistické víry.⁷

Po zničení Judey se novým židovským střediskem stala Galilea. Rabínští učenci se shromáždili v dolnogalilejském městečku Uša, kde založili nový sanhedrin. Jeho patriarchou se stal Šimon Ben Gamaliel II. Patriarchát v Uši přetrval až do 5. století. Patriarchové byli nejvyššími židovskými úředníky. Zastupovali Židy před úřady římské říše. Patriarcha byl ve vnitrožidovské oblasti zákonodárcem, soudcem a nejvyšší správní instancí.⁸

Zhoršení hospodářské situace ve 3. století za vlády vojenských císařů a důsledky milánského ediktu vydaného roku 313 vedly nejprve ke znehodnocení patriarchátu a později k jeho zrušení.⁹

⁶ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 11

⁷ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 142-143

⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 15

⁹ Tamtéž, s. 16

2.4 Židovstvo v raném středověku do křižáckých válek

Místo Židů v křesťanském světě se nemohlo rovnat místu křesťanů. Právně formálně toto bylo formulováno v *Theodosiánově kodexu* z roku 438.¹⁰

Císař Theodosius II. v něm shrnul všechny zákony z let 213-437. Ve třech kapitolách, které pojednávaly o Židech, zakotvil zásady sociální, ekonomické a politické degradace Židů uvnitř křesťanské společnosti. Judaismus byl popsán nevybíravým způsobem a přirovnán k nakažlivé nemoci, před níž měli být křesťané uchráněni.¹¹

Roku 534 vešel v platnost *Justiniánův kodex*, který zásadně ovlivnil zákonodárství v celé Evropě. Obsahoval ostrá protižidovská ustanovení; Židé nesměli zastávat veřejné úřady, stavět nové synagogy, byl zakázán pohlavní styk mezi Židy a křesťany.¹²

Za Merovejců byli Židé soudci nad křesťany a drželi křesťanské otroky. Ve Španělsku měli mnoho práv za panství Gótů, dokud byli ariánci. Obrat nastal v roce 589, když Reccared přistoupil ke katolictví.¹³

Západogótsí vládci dokazovali svoji věrnost katolické církvi tvrdostí vůči Židům. V roce 613 byli Židé postaveni před volbu opuštění země nebo přijetí křestu. Po roce 621 se mohli vrátit ke své víře a v roce 633 potvrdil 4. koncil v Toledu, že Židé nesmějí být křtěni z donucení. V roce 638 však nařídil 6. toledský koncil, že ve Španělsku smějí mít domovské právo jen katolíci. Židům zbyla jen možnost vystěhování nebo života v ilegalitě. K vystěhování přicházela v úvahu severní Afrika nebo jižní Francie. Frankové nemuseli prokazovat svou věrnost církvi radikálními protižidovskými opatřeními, protože byli vždy katolíci.¹⁴

Židé zažili rozkvět za dynastie Karlovců, kdy jim císař Ludvík Pobožný kolem roku 825 udělil několik výsadních listin jako podnět k usídlení.¹⁵

Problémem křtu pohanských otroků se zabývaly Židovské glejty z kanceláře Ludvíka Pobožného, vydané kolem roku 825. Pokřtění otroci by již nemohli být majetkem Židů, proto bylo v tomto glejtu stanoveno, že žádný z věřících nesmí pokřtít pohanské otroky Židů bez souhlasu Židů nebo proti jejich vůli. K tomuto vedly

¹⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 34

¹¹ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 86

¹² Tamtéž, s. 86

¹³ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 34

¹⁴ Tamtéž, s. 58-59

¹⁵ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 201

karolínskou dvorskou kancelář hlavně hospodářské důvody. Pokud by putující židovští obchodníci nepřenesli pohanské otroky do Francké říše, byla by hospodářství země způsobena velká škoda. Toto zřetelně vyplývá z ustanovení, že pohanští otroci směli být prodáváni pouze uvnitř říše, nesměli být vyváženi do islámských států. Židé tím, že bývali jediným mobilním prvkem v jinak imobilní společnosti, hráli důležitou úlohu, v čemž spočíval jejich význam pro obchod.¹⁶

Židovští obchodníci přicházeli do Evropy z velkých center židovské kultury v Palestině a Babylonu. Do Evropy je vábily velké zisky, které nabízely vzdálené země a ochranná politika karolinských králů, kteří chtěli ovládat dodavatele drahého textilu, koření a jiného luxusního zboží pro bohatou šlechtu.¹⁷

V 9. století zajišťovali Židé námořní obchod po Středozezemním moři a židovští mořeplavci se těšili téměř monopolnímu postavení ve středomořském obchodu. Pro tuto funkci byli vhodní, neboť v křesťanském a muslimském světě nepatřili k politicky mocným a jejich vliv tedy nebyl nebezpečný ani křesťanům, ani muslimům.¹⁸

Z franckého království vyváželi do muslimského světa meče, otroky a kožešiny. Po Hedvábné stezce přinášeli do Indie a Číny zpět přes Chazarsko a slovanské země koření a parfémy do Evropy.¹⁹

Intenzivní kampaň proti Židům vedl biskup Agobard z Lyonu. V letech 822–828 sepsal pět dopisů vysokým hodnostářům dvora, ve kterých šlo o otázku křtu pohanských otroků Židů. Agobard napadl císařův výnos, který zakazoval pokřtění otroků ve vlastnictví Židů bez jejich svolení, dokonce zpochybnil pravost tohoto výnosu, neboť prý odporuje kanovnickému právu. Dvorská kancelář se však za obsah glejtů postavila.²⁰

Po karolínském období se zformovalo židovstvo, které známe později pod názvem „Aškenazové“. Toto židovstvo začalo rozvíjet své osobité typy vnitřní organizace a kulturního života. Velké rodiny, které často vedli rabínští učenci, migrovaly z jižní Evropy, zvláště z Itálie, a zakládaly obce v oblasti Champagne v pařížské pánvi a u Rýna. Tyto zpočátku docela malé obce začaly v 11. století rychle růst. Z přibližně 4000 osob dosáhl počet Židů v německých zemích koncem 11. století téměř 20 000. Také tyto nové komunity se zabývaly dálkovým obchodem, obce

¹⁶ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 35

¹⁷ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 78

¹⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 34-35

¹⁹ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 78

²⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 36

do držovaly vnitřní disciplínu. Rodinné firmy střežily svoji nezávislost a přijímaly systém kontroly, aby byly zajištěny mírové vztahy a harmonie v diaspoře.²¹

²¹ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 78

3 ŽIDÉ A KŘEŠŤANÉ V EVROPĚ V LETECH 1000 – 1500

3.1 Starší židovské komunity na Jihu

3.1.1 Jižní Francie

Jižní Francie byla na začátku 10. století změtí malých nezávislých knížectví a přitahovala pozornost mnoha rodících se monarchií západního křesťanského světa. V průběhu 13. století padla do rukou Kapetovců ze severu.²²

Židovské komunity na jihu Francie se lišily svoji početností, způsobem hospodaření, intelektuálními i morálními kvalitami. Města jižní Francie byla centrem obchodu a Židé byli finančně poměrně dobře zajištěni. Hospodářské aktivity Židů napříč jižní Francií byly rozmanité a později se objevila specializace - půjčování peněz.²³

Židé skutečně peníze na úrok půjčovali. Notářské zápisy z Perpignanu v kraji Roussillon z konce 13. století obsahují pouze čtrnáct dokumentů, které potvrzují podíl Židů na obchodu a místním podnikání. 1643 záznamy o Židech pak dokládají půjčování peněz křesťanům. Půjčky nebyly pouze pro chudé, Židé poskytovali mnoho půjček úspěšným podnikatelům.²⁴

Ve 12. století byly v jižní Francii hojně navštěvované talmudické školy. Působilo zde mnoho vynikajících rabínských učenců, kteří se zabývali intenzivním studiem *Talmudu* a komentářům k němu. Podporovali rozvíjení židovského zákona řešením bezprostředních problémů a následným pořádáním rozsáhlých a často chaotických materiálů o rabínském zákonu do zvládnutelných kompendií.²⁵

Jižní Francie 12. století byla obecně zdrojem intelektuálního a duchovního kvasu, její Židé se účastnili nejrůznějších intelektuálních aktivit a duchovního bádání křesťanských sousedů. Všeobecná tvořivost jižní Francie byla napájena blízkostí Středozevního moře a muslimského světa, odkud přicházelo množství nových myšlenek. Tomu také napomáhala chybějící centrální řízení a svoboda, kterou nabízela malá, nezávislá knížectví jižní Francie. Nové myšlenky se rychle šířily celou oblastí. Velká péče byla věnována rozvíjení nových způsobů vyjádření duchovních myšlenek. Jelikož tato nová tvůrčí činnost překračovala často hranice přijatelnosti, byla jižní Francie ztotožňována s herezí. Tato je pak často popisována z hlediska teologie

²² CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 87

²³ Tamtéž, s. 88

²⁴ MUNDY, J. H. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*, s. 69-70

²⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 89

a dogmatiky, kdy se především jedná o dualistické pojmy, které měly být údajně importovány z Východu. Jiní badatelé považují za příčinu domnělé hereze prostou touhu po novém a čistším křesťanství.²⁶

Pulzující prostředí jižní Francie vyvolávalo vášnivé spory o tom, co je a není dovoleno, co je v souladu s formou tradičního myšlení a praxe a co jsou nepřijatelné novoty. Mezi Židy rozněcovala vášně otázka filozofování, což nakonec vedlo až k zákazu filozofie, k protiútokům těch, které filozofie přitahovala, k cestám emisarů obou táborů do židovských center mimo jižní Francii a nakonec ke snahám o dosažení kompromisu. Židovská komunita v jižní Francii byla plná novátorského myšlení a všech nebezpečí, která takové myšlení představuje.²⁷

Židé měli jen omezené množství prostředků, které mohli použít na obranu proti intelektuálním a duchovním hrozbám, kterými se cítili být ohroženi. Církev postupně mobilizovala vlastní intelektuální a duchovní zdroje, aby se postavila tomu, co považovala za heterodoxii. Pro boj s jihofrancouzskými heretiky byl speciálně založen řád dominikánů, který měl zformulovat nezbytné intelektuální argumenty a nabídnout ortodoxní zbožnost a chudobu. Duchovní střet byl celkem úspěšný, ovšem na vkus mnoha vůdčích osobností církve byl postup příliš pomalý. Podle nich bylo třeba rychlejších a konkrétnějších opatření.²⁸

V té době se uvnitř církve jako mocná síla objevila inkvizice. Pokoušela se identifikovat osoby žijící v omylu a ty pak o něm přesvědčit. Soudně stíhala ty, kdo nebyli ochotni se přiznat k tomu, co církev označila za zločin. Základ úspěchu inkvizice spočíval ve spolupráci se světskými autoritami. V jižní Francii se baroni vzpírali podnikat kroky, které církev považovala za nezbytné.²⁹

V prvních desetiletích 13. století zasvětil papež Inocenc III. svoji církev boji proti vnějším nepřátelům křesťanství, tedy vůči muslimům, a zničení vnitřních nepřátel, heretiků. K dosažení druhého cíle rozšířil pojem „křižácké tažení“, které bylo původně považováno za válku proti muslimskému nepříteli, na boj proti vnějším i vnitřním nepřátelům církve. Vyzýval ke křižáckému tažení, které by sesadilo pány Languedoku, kteří byli údajně lhostejní k šíření hereze v této oblasti. Nahrazení pak měli být novými vládci, kteří by pomohli církvi s očistou. Celá řada pánů středověkého západního

²⁶ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 89-90

²⁷ Tamtéž, s. 92-93

²⁸ Tamtéž, s. 93

²⁹ Tamtéž, s. 93

křesťanského světa papežovy výzvy uposlechla, částečně z pocitu náboženského závazku, částečně z touhy po připojení bohaté a atraktivní oblasti Languedoku ke svým územím.³⁰

V Languedoku vládla hrabata z Toulouse, dědici západní říše Vizigótů, od jejichž dob to bylo azylové území. Vážili si nadání a služeb Židů. Byli sice křesťané, ale se sklony k ariánskému kacířství. Věřili, že Otec a Syn nejsou téže podstaty, neboť Syn byl zplozen, Otec ne. Tím se Syn stal lidskou bytostí, neexistoval v celé věčnosti a dogma věčné a zjevené církve, na němž Řím zakládal své nároky na světovou moc, bylo zpochybněno. V Languedoku se těšili právu na azyl i albigenští, známí pod přezdívkou Dobří lidé, kteří byli v hluboké vážnosti pro své ctnosti. Byli ovšem nositeli katarského kacířství, jejich ctnosti proto papeže pochopitelně nezajímaly. Kataři tvrdili, že nemohlo dojít k inkarnaci, neboť duchovní a materiální svět jsou neslučitelné. To byla pro církev velice vážná záležitost.³¹

Vítězně z boje vyšli Kapetovci ze severu, kteří rozšířili své panství na jih až ke Středozezemnímu moři. Židé Languedoku, nejkreativnější židovská komunita celé jižní Francie, se dostala pod nadvládu Kapetovců právě ve chvíli, kdy se politika králů na severu začala rázně obracet proti vlastním Židům.³²

Stupňování protižidovských opatření kapetovských vládců neúprosně špelo k vyhánění, zejména když na začátku 13. století vyhánění podpořil anglický král Eduard I. V roce 1306 vykázal král Filip IV. Sličný Židy z královské Francie, ke které v té době patřila většina jihu. Vyhánění postihlo nejvitálnější a nejkreativnější židovské komunity jižní Francie a život Židů ve městech Languedoku dospěl k omračujícímu konci.³³

Rovněž listiny svobod města Avignon z počátku 14. století, potvrzují přísnější zákonodárství vůči Židům. Během křesťanských svátků bývali Židé uzavíráni ve vyčleněném prostoru. Když bylo v procesí neseno tělo Páně, nesměli ven. Žádný Žid nebo prostitutka se nesměli dotknout ovoce či chleba, vystavených k prodeji. Pokud se toho opovážili, museli si zboží, kterého se dotkli, koupit.³⁴

Po vyhánění mohl Židům poskytnout útočiště východ nebo západ, protože ke královskému území nepatřil celý jih Francie. Příhodnějším byl zřejmě východ a jeho jižní oblasti, které nebyly pod kontrolou Kapetovců. Zvláště v hrabství Provence měl

³⁰ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 93-94

³¹ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 136

³² CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 94

³³ Tamtéž, s. 95-96

³⁴ MUNDY, J. H. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*, s. 75

přetrvat židovský život až do 15. století. Ke konci 15. století se začaly v Provinci životní podmínky Židů výrazně zhoršovat a v roce 1481 spadlo hrabství Provence do královské sféry vlivu. Došlo k několika prvním místním vyhoštěním a v letech 1500 - 1501 následovalo vyhnání Židů z celého hrabství.³⁵

Druhou možností bylo vydat se směrem na západ, na území Navarry, Aragonu a na Mallorku. Někdy to dokonce znamenalo možnost zůstat na východní straně Pyrenejí, na francouzských územích, která patřila některému španělskému království. Nabízelo se například hrabství Rousillon, které již bylo domovem židovské komunity. V 15. století však byli Židé vyhnáni i odtud v rámci vypovězení Židů z celého území aragonské koruny.³⁶

Koncem 15. století vymizel židovský život z téměř celého území jižní Francie a zůstaly jen drobné enklávy. Celá jižní Francie i jihofrancouzští Židé ztratili svoji společenskou a kulturní identitu. Vzhledem k jejich malému počtu a značnému rozptýlení, zůstala jen malá návaznost na kdysi vzkvétající a dynamické Židovstvo.³⁷

3.1.2 Křesťanské Španělsko

Desáté a jedenácté století znamenaly vrchol arabsko-židovské symbiózy ve Španělsku. Židé se identifikovali s arabsko-maurskou kulturou, což je patrné ze stylu synagog. Jejich jazykem byla arabština, často se jmenovali „A ibn B“, nikoliv hebrejsky „A ben B“.³⁸

V průběhu 11. století došlo k rozpadu kdysi jednotného španělského muslimského státu na změť navzájem soupeřících knížectví. Kulturní tvůrčí činnost muslimské většiny a židovské menšiny vzkvétala. V 11. a 12. století vzešlo ze španělského židovského společenství množství kulturních velikánů – talmudistů, lingvistů, básníků, vědců i filosofů.³⁹

Koncem 12. století se oživení západního křesťanského světa odrazilo v novém přívalu křesťanské agresivity vůči vnějšímu světu, především muslimskému nepříteli. Na Iberském i Apeninském poloostrově začali tamní křesťané, posílení křesťanskými bojovníky, zvláště z Francie, zatlačovat muslimy zpět. Boj na Iberském poloostrově byl těžký a trval dlouho. Křížácké tažení v širším smyslu, jako boj křesťanů proti islámu,

³⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 96

³⁶ Tamtéž, s. 96

³⁷ Tamtéž, s. 97

³⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 60-61

³⁹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 100-101

začalo ve Španělsku, trvalo tam nejdéle a plnou vahou zasáhlo křesťanskou společnost i její menšinové komunity. Španělští Židé byli vystaveni hrozbě násilí, podníceného protimuslimskými náladami, které hnaly do boje křesťanské bojovníky.⁴⁰

V roce 1115 dobyl město Tudelu král Alfonso I. z Aragonu. Přikázal ve svých opatřeních, že se Židé, kteří Tudelu opustili, mají vrátit zpět do města s veškerým svým majetkem a zbožím, mají nadále žít v bezpečí ve svých domovech a nikdo z nich nemá u sebe ubytovat křesťana ani Maura. Daň, kterou musí platit, odevzdají každý rok v jednom termínu a odkázal je na *fuero* Židů ve všech jejich sporech. Svým příkazem dále král nařídil, že žádný lenní pán ani nikdo jiný, kdo žije v Tudele či někde jinde a spatří tuto listinu, tuto nepřestoupí ani neučiní něco jiného, než tato listina stanovuje.⁴¹

V roce 1149 dobyl Tortosu hrabě Raymond Berenguer z Barcelony. Ten dokonce přidělil Židům celé okolí Tortosy a nabídl nově příchozím domovy. V polovině 12. století se Židé pomalu a dobrovolně začali stěhovat z muslimských území na území křesťanská.⁴²

Koncem 11. a začátkem 12. století po řadě vítězství křesťanů nad vojensky slabými muslimskými městskými státy povolalo islámské Španělsko posily ze Severní Afriky. Nejprve Almorávidy, poté zvláště horlivé a bojovné Almohady, kteří ve druhé polovině 12. století postup křesťanů poloostrovem zastavili.⁴³

Na konci 11. století za vlády Almorávidů se situace Židů v muslimském Španělsku začala zhoršovat. V roce 1146 se chopili moci Almohadové, což znamenalo konec kvetoucí židovské kultury v Andalusii. Synagogy a rabínské akademie byly zavírány, praktikování židovského náboženství bylo zakázáno a Židé se museli formálně přihlásit k islámu.⁴⁴

V prvních desetiletích 13. století došlo znovu k dobývání Iberského poloostrova. Židé, jejichž domovy křesťanské armády dobyly zpět, se cítili pod křesťanskou nadvládou stále spokojenější. Mnoho Židů se rozhodlo odejít dobrovolně do křesťanských oblastí a spojit svůj osud s Židy rozšiřujícími se křesťanských států. Židé, kteří zůstali na muslimských územích, dokonce ochotně spolupracovali s křesťanskými ozbrojenými silami, které ve 13. století během velkého křesťanského výpadu na východ poloostrova obsadily jejich domovská území. V důsledku spolupráce mezi španělskými

⁴⁰ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 101

⁴¹ Tamtéž, s. 102

⁴² Tamtéž, s. 102-103

⁴³ Tamtéž, s. 103

⁴⁴ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 61

Židy a stále mocnějšími křesťanskými vládci se bujně rozvíjel židovský život. Židům se po ekonomické a kulturní stránce vedlo tak dobře, že mnozí hovoří o druhém „zlatém věku“ v Iberii. Za příčinu druhého zlatého věku je pokládána hospodářská a politická moc Židů, pokračující úloha dobře postavených židovských dvořanů u královských dvorů křesťanského Španělska a exploze duchovní a kulturní tvůrčí činnosti po celém poloostrově.⁴⁵

Židé v nově dobytých, kdysi muslimských zemích, měli pro krále význam i pro jejich znalost arabštiny. Tím byli vhodnými kandidáty pro správní a hospodářské funkce a na křesťanských dvorech vzniklo cosi jako židovská aristokracie. Nedá se zde ovšem hovořit o skutečném křesťansko-židovském soužití, spíše se jednalo o spolužití výhodné pro obě dvě strany.⁴⁶

Ve 13. století představovala novou skutečnost židovská specializace, půjčování peněz. Potřeby společnosti, která se rychle rozvíjela, v kombinaci s odporem církve proti vymáhání úroku mezi křesťany, otevřely brány do nové, významné oblasti ekonomiky židovským podnikatelům.⁴⁷

Obrat k horšímu znamenal náboženská disputace v Barceloně v červenci a srpnu roku 1263, kdy v přítomnosti krále Jakuba I. Aragonského, církevních hodnostářů, dominikánů a františkánů, diskutoval konvertita Pablo Christiani s filozofem a vykladačem *Bible* Moše Nachmanidem. Náboženská disputace trvala pět dní, ale nebyla formálně ukončena. Postoj Jakuba I. k Židům po ní nebyl přímočarý. Různě ohrožovaný Nachmanides dal přednost emigraci do Svaté země, aby se vyhnul dalším problémům.⁴⁸

V Kastilii byl postoj k Židům méně restriktivní. Židé tam koncem 13. století ještě stále zaujímali vysoké pozice. Židovské obce od 14. století v Kastilii dostaly federativní strukturu, o čemž bylo rozhodnuto v roce 1432 ve Valladolidu. V čele kastilských obcí stál Rab de la Corte, dvorní rabín, který byl ustanoven králem a byl královským úředníkem. V Aragonu podobná organizace obcí neexistovala.⁴⁹

Poslední období židovských dějin ve Španělsku začalo v roce 1391 a byla to nejrestriktivnější epocha. Během ní bylo zničeno mnoho židovských obcí, synagogy byly zapalovány nebo měněny na kostely. Mnoho Židů bylo zabito a ještě více

⁴⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 104-105

⁴⁶ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 62

⁴⁷ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 105

⁴⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 62-63

⁴⁹ Tamtéž, s. 63-64

pokřtěno. Židé, kteří navzdory křtu zůstali věrni svému židovskému náboženství, byli označováni jako maranové. Maranové byli považováni z křesťanského hlediska za křesťanské kacíře se všemi odpovídajícími následky.⁵⁰

V roce 1391 se vlna pronásledování rozšířila. Byla zasažena města Cordoba, Toledo, Burgos v Kastilii a od začátku července i Valencia, Palma de Mallorca, Barcelona a Gerona v Aragonu a Katalánsku. Ve Valencii a Barceloně již žádné židovské obce neexistovaly.⁵¹

Problém conversos, jak se říkalo maranům-anusimům, byl pro křesťanské obce stále ožehavější. Dělicí čára procházela často napříč rodinami, které žily zpočátku v jednom domě. Objevila se proto snaha oddělit nové křesťany od příslušníků jejich rodin, kteří zůstali věrni židovské víře navzdory nebezpečí.⁵²

Od 7. února 1413 do 13. listopadu 1414 probíhala disputace v Tortose, kterou svolal vzdoropapež Benedikt XIII.⁵³

Benedikt XIII. tuto disputaci, která měla být od počátku misionářským útokem proti Židům, doprovázeným hrozbami a zavražďováním, uspořádal společně s aragonským králem. Po téměř dva roky jejího trvání podněcovali kazatelé všude obyvatelstvo, aby nutilo Židy ke konverzi. Teologové slibovali konvertitům, že budou okamžitě přijati do stáda jako věrní křesťané. Koruna však chtěla zajistit sjednocení novokřesťanů se „starými“ křesťany. V polovině 15. století novokřesťané početně převládli nad těmi, kdo navzdory perzekuci vyznávali judaismus.⁵⁴

Noví křesťané se dostali do vysokých funkcí u dvora místo někdejších dvorních Židů a struktura jejich povolání zůstala stejná jako v době, kdy byli Židy.⁵⁵

Španělští křesťané byli přesvědčeni, že se všichni novokřesťané těší z bohatství a vysokých společenských hodností, což je dostatečný důkaz jejich kolektivní zrady. Takové emoce motivovaly vzbouřence proti královské autoritě. Ti se v roce 1449 v Toledu chopili moci a zavedli první statut „čistoty krve“.⁵⁶

Protižidovské nálady se přihrotily i v Kastilii. Ke zvýšení napětí přispěla kázání dominikána Vinzenza Ferrery, současníka disputace v Tortose.⁵⁷

⁵⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 64

⁵¹ Tamtéž, s. 64

⁵² Tamtéž, s. 65

⁵³ Tamtéž, s. 65

⁵⁴ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 114

⁵⁵ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 66

⁵⁶ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 114

⁵⁷ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 65-66

V roce 1469 oslavili sňatek Ferdinand Aragonský a Isabela Kastilská. V roce 1478 byla zavedena španělská inkvizice. V letech 1481-1488 bylo upáleno více než 700 mužů a žen pod záminkou, že zůstali tajnými Židy navzdory křtu. V lednu 1492 byla dobytá Granada, poslední muslimské sídlo ve Španělsku. Ferdinand a Isabela tam podepsali 31. března dekret o vyhánění. Dne 31. července 1492 měl poslední Žid, který nebyl ochoten se dát pokřtít, opustit Španělsko, přičemž se jednalo o 100 000 až 200 000 vyhnanců. Nejdůležitějšími imigračními oblastmi byla osmanská říše, ke které patřil Izrael, severní Afrika a Itálie.⁵⁸

Domovem iberských Židů se tak stala stará centra Středního východu. Židé si s sebou přinesli vyvinutý smysl pro obchod a pocit duchovní nadřazenosti a byli pevně rozhodnuti udržet si vlastní jazyk a kulturu.⁵⁹

3.1.3 Itálie a Sicílie

Z hlediska židovského osídlení byly některé části Itálie výrazně jihoevropské, byly domovem starých židovských komunit s pestrou hospodářskou činností. Jiné části byly naopak výrazně severoevropské, Židé tam teprve přicházeli a věnovali se jen některým hospodářským aktivitám. Politická a vojenská slabost středověké Itálie vyzývala k zásahům zvenčí, proto jsou dějiny Itálie a jejích Židů často obrazem postojů a politiky, které vznikly někde jinde ve středověké Evropě.⁶⁰

Židovské obyvatelstvo bylo zpočátku soustředěno na jihu. Jen na Sicílii žila zřejmě více než polovina Židů celé Itálie. Až do 11. století vládli na Sicílii muslimové, v některých částech jižní Itálie Byzantinci. Itálie byla rozdělena na muslimskou, byzantskou a římskokatolickou sféru a život Židů v tomto multináboženském a multietnickém prostředí vzkvétal. Hospodářský život Židů na jihu byl velmi pestrý. Židé se zabývali řemesly, obchodem a lékařstvím, okrajově zemědělstvím.⁶¹

V 11. století dostali Sicílii a jižní Itálii pod kontrolu Normané a učinili z nich stálou součást křesťanské Evropy. Po Normanech přišli Hohenštaufové, kteří zde vládli od konce 12. do poloviny 13. století. Na krátkou dobu pak Hohenštaufy nahradili Angevinci, po nichž přišli na delší dobu Aragonci.⁶²

⁵⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 66-67

⁵⁹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 120

⁶⁰ Tamtéž, s. 121-122

⁶¹ Tamtéž, s. 123

⁶² Tamtéž, s. 124

Normanští dobyvatelé ničím nenarušili dosavadní způsob židovského života. Zřejmě došli k závěru, že Židé jim mohou být užitečnými spojenci.⁶³

Přímo na poloostrově zůstávala situace Židů relativně dobrá. Chránili je normanští králové, poté císařská germánská koruna, především Jindřich II. Hohenstaufský (1197-1250). Císař přenechal Židům monopol manufaktur na hedvábí a barvení látek. Pokračoval v arabské kulturní politice, která panovala na Sicílii. Velký počet Židů byl přijímán na lékařskou školu v Salernu. Židovské kolonie v Neapoli a Palermu kulturně i finančně skvěle prosperovaly.⁶⁴

Ve 12. století posílili židovskou populaci na Sicílii a v jižní Itálii přistěhovalci z Iberského poloostrova a severní Afriky, kteří prchali před perzekucí Almorávidů a Almohadů. Významnou úlohu sehráli Židé za panování Fridricha II. při zprostředkovávání vědomostí muslimského a byzantského světa rychle se rozvíjejícím kruhům západního křesťanského světa.⁶⁵

V průběhu 12. a 13. století vzhledem k rychlému vzestupu západního křesťanského světa k moci, vyvstala nutnost vytvoření korpusů významných textů v latině. Sicilští a jihoitalské Židé v tomto procesu sehráli důležitou roli. Byli velmi dobře jazykově vybaveni, ovládali hebrejštinu, arabštinu, řečtinu, latinu i ranou italštinu. Do jisté míry pracovali tito Židé na svém, neboť chtěli klasická arabská díla zpřístupnit hebrejštině. Někteří z nich zároveň spolupracovali s křesťany na vytvoření latinského korpusu. Svou podporou překladatelského úsilí byl zvláště proslulý dvůr Fridricha II., kde Židé dosahovali vynikajících výsledků.⁶⁶

Kulturní tvůrčí činnost jihoitalských Židů se projevovala po celé 13. století v židovských školách, Židé sepisovali díla nejrůznějších literárních žánrů. Jihoitalské Židy také od raných dob přitahovala medicína a vědy. Ve 13. století si mnozí lékaři získali věhlas i v nežidovských kruzích. Zájem o medicínu a vědy pak vedl k zájmu o filozofické otázky a texty.⁶⁷

Po IV. lateránském koncilu papež Inocenc III. požadoval konverzi Židů. Koncem 13. a začátkem 14. století po pádu Hohenstaufů, a zejména za vlády Anjouovců, kteří podléhali papežské vůli, nátlak zesílil. Celé skupiny italských Židů byly ke konverzi přinuceny násilím. Konverze přinesla mnoha Židům ekonomické,

⁶³ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 124

⁶⁴ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 152

⁶⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 124

⁶⁶ Tamtéž, s. 125

⁶⁷ Tamtéž, s. 125

sociální a psychologické výhody. Přestali být diskriminováni a obviňováni z odpadlictví. Někteří však na své víře trvali a vzápětí pocítili důsledky svého rozhodnutí. Roku 1485 byli vypovězeni z Perugie, roku 1486 z Vicenzy, roku 1488 z Parmy, roku 1489 z Milána a Lukky. Po roce 1494, po pádu Medicejských, kteří Židy chránili, byli vyhnáni z Milánska a Toskánska.⁶⁸

Střed poloostrova byl oblastí spravovanou papežským stolcem. Především jde o samotné město Řím, kde židovská komunita měla slavné starověké kořeny a z prvních židovských komunit na poloostrově byla největší a nejvýznamnější. Ve středověkém Římě bylo mnoho pozůstatků jeho velikosti v dobách starověku a Židé si dobře uvědomovali jeho bývalou slávu. Ve středověku už nebyla Itálie středem světa, jak tomu bylo ve starověku, Řím ale zůstal středem rozlehlého světa římského katolicismu.⁶⁹

Středověká židovská komunita v Římě byla nejstabilnější ze všech židovských komunit středověké Itálie. Narážela sice opakovaně na různé obtíže, přesto prožívala také dlouhá období dobrých podmínek a duchovní tvořivosti. Markantním rysem židovského života v celé Itálii byla neustálá změna, zatímco Řím byl v letech 1000 – 1500 trvalým domovem významné židovské komunity. Základem této stability byla částečně dlouhá a bohatá minulost Židů v Římě, zřejmě důležitější roli pak sehrál papežský stolec se svoji dlouholetou, vůči Židům spíše vstřícnou politikou.⁷⁰

Římská židovská komunita nevynikala svou početností, vyznačovala se však dlouhověkosťou, stabilitou, úlohou zprostředkovatele mezi Židy a hlavou římskokatolické církve a stálou tvůrčí činností.⁷¹

V průběhu 13. století se stará židovská centra na jihu stala terčem tlaků, většinou z oblastí mimo Apeninský poloostrov. Vznikala nová centra židovského života v centrálních a severních částech poloostrova, které byly do té doby osídleny Židy jen řídce.⁷²

Na severu rostl počet židovských komunit, což bylo způsobeno několika vnitřními i vnějšími faktory. V druhé polovině 13. století hledali Židé nová místa, kde by se usadili. Na sever se chystali někteří jihoitalské Židé, na pochodu byli i Židé z mladších židovských osad na severu Evropy. Z Anglie byli Židé vyhnáni v roce 1290,

⁶⁸ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 153

⁶⁹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 126-128

⁷⁰ Tamtéž, s. 129

⁷¹ Tamtéž, s. 130

⁷² Tamtéž, s. 130

ale rozklad byl zřejmý již v polovině 13. století. Z Francie byli Židé vykázáni v roce 1306, ale zlom v dějinách francouzských Židů nastal již za panování Ludvíka IX. (1230–1270).⁷³

Do severní Itálie mířilo i mnoho Židů vyštvaných z německých zemí vlnou pogromů, vyvolanou „černou smrtí“ v letech 1348-1349. Italské komuny nabízely relativní bezpečí a hospodářské příležitosti.⁷⁴

Celospolečenský nedostatek kapitálu a církevní kampaň proti tomu, aby si křesťané mezi sebou půjčovali peníze na úrok, otevřely Židům, kteří se usadili nedávno v severní Evropě, cestu k půjčování peněz. Tato činnost měla mnoho podob, od lukrativního bankovníctví na vysoké úrovni, až po každodenní půjčky v drobném měřítku. Tentýž proces probíhal v posledních desetiletích 12. století a na začátku 13. století v severní Itálii. Rychle zde vyrůstaly enklávy, jejichž ekonomika spočívala v půjčování peněz.⁷⁵

V polovině 14. století ovlivnil život mladých židovských komunit na severu ekonomický pokles a mor. Jejich útrapy však nebyly tak těžké, jako například v Německu. Italským Židům se kruté násilí spíše vyhýbalo, ale nevyhnuli se různým napětím a tlakům. Příмым faktorem vzniku problémů bylo půjčování peněz, které nebylo nikdy populární profesí. Nutnost splácet peníze, případně i penále, vyvolávaly značný emocionální odpor vůči věřiteli i celému procesu půjčování. Ze strany církve se vynořila řada námitek proti tomu, aby peníze půjčovali Židé. Část církve Židům pobírání úroků i nadále trpěla, část ho začala odmítat. V severní Itálii se velmi bojovně proti židovskému půjčování peněz postavilo křídlo tzv. „observantů“ uvnitř františkánského řádu. Veřejné odsuzování Židů přísnými františkánskými kazateli dosáhlo horečného vrcholu koncem 14. století.⁷⁶

Františkánská propaganda proti lichvě vedla k zakládání dobročinných úvěrových bank po celé Itálii. Jejich účelem bylo vytlačit Židy z finančního trhu, kde jich působilo mnoho, neboť církve zakazovala křesťanům věnovat se některým finančním činnostem. Když se španělská vláda rozhodla vyhnat Židy ze Španělska,

⁷³ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 130

⁷⁴ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 126

⁷⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 130-131

⁷⁶ Tamtéž, s. 131

vztahovalo se toto rozhodnutí i na jejich italská území. Roku 1492 bylo Židům nařízeno opustit Sicílii a v roce 1510 Sardinii.⁷⁷

15. století bylo v mnoha směrech pro mladé židovské komunity na severu Itálie érou rozmachu. Významnou událostí té doby byl vznik židovských tiskáren v řadě měst severní Itálie. Tato nová a účinná technologie měla změnit kulturu a kulturní ovzduší celého západního křesťanského světa. Pro novodobý kulturní život Židů měli tiskaři, kteří se věnovali židovskému jazyku a literatuře, obrovský význam.⁷⁸

Nesouvisle rozložené židovské komunity středověké Itálie prokázaly pozoruhodnou pružnost při reakcích na nejrůznější výzvy, jimž musely opakovaně čelit. Byly velmi dobře připraveny na nejrůznější změny. Židé středověké Itálie výrazně přispěli ke kulturnímu odkazu středověkého Židovstva západního křesťanského světa.⁷⁹

3.2 Mladší Židovstva na Severu: Severní Francie a Anglie

3.2.1 Severní Francie

O období formování a rozkvětu skupiny židovských komunit v severní Francii existuje velmi málo pramenných informací, naopak o období jejich úpadku ve 13. století jich máme mnoho. Raný a pomíjivý židovský život v severní Francii po sobě nezanechal žádné fyzické stopy, ani žádné stopy v písemnostech a myšlení židovských komunit. Původ severofrancouzského Židovstva souvisí s probouzením se severní Evropy, které spadá do přelomu tisíciletí. Touha židovských obchodníků usadit se v severní Evropě se setkala s ochotou řady severofrancouzských vládařů podporovat židovskou imigraci.⁸⁰

Po hospodářské stránce byl hlavní oporou Židů v severní Francii 11. a 12. století pravděpodobně obchod. V průběhu 12. století, kdy západní křesťanský svět rychle dozrával, začali přesouvat Židé v severní Francii těžiště své činnosti k lukrativnímu, avšak nebezpečnému půjčování peněz.⁸¹

Poptávka po kapitálu byla zvláště vysoká v rychle se rozvíjejících oblastech Francie a Anglie, které se snažily předstihnout starší evropské ekonomiky s bohatšími a hlubšími kořeny.⁸²

⁷⁷ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 126

⁷⁸ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 132

⁷⁹ Tamtéž, s. 132-133

⁸⁰ Tamtéž, s. 136

⁸¹ Tamtéž, s. 137

⁸² Tamtéž, s. 138

K úspěchu v bankovním podnikání bylo třeba jisté mocenské podpory a stanovení pravidel řešení konfliktů při půjčování peněz, aby vláda v takovém případě mohla rozhodnout. Pravidla řešení konfliktů při židovském půjčování peněz se objevila po celé Evropě, zvláště v německých zemích.⁸³

Účinnou formou vládních zásahů do nového židovského podnikání, bylo půjčování proti půdnímu majetku. Židovští věřitelé nemohli v případě nedodržení závazku převzít majetek násilím. Židovské výpůjčky proti zástavě půdy mohly tak probíhat pouze pod příslibem mocenské podpory, což Židy poměrně pevně poutalo k jejich šlechtickým či královským pánům. Půjčování peněz přinášelo užitek křesťanské ekonomice a peníze šlechtickým ochráncům Židů i židovským věřitelům. Židovským bankéřům však způsobovalo značné nevýhody. Na prvním místě to byla stále větší závislost na šlechtických a královských ochráncích, čímž bylo ztíženo stěhování Židů do severní Francie.⁸⁴

V průběhu 11. a 12. století se Židé v severní Francii stále dokonale organizovali, jádrem organizovaného židovského života byl místní aparát. Křesťanské autority sídlili na nejrůznějších místech severní Francie. Aby si židovští vůdci z mnoha knížectví ke všem zjednali přístup, museli velmi dobře spolupracovat. Židovská spolupráce mezi jednotlivými komunitami se týkala obrany, navrhování a podepisování výnosů, které měly pomoci židovskému vedení vypořádat se s nejrůznějšími způsoby ohrožování židovského života ve 12. století.⁸⁵

Během 13. století Francii sjednotili kapetovští králové. Z hlavního města Paříže vládli stále větším oblastem na severu a poté většině jižní Francie. Centralizace královské moci ve Francii je spojena především s králem Filipem II. Augustem, který vládl v letech 1179-1223. Jeho panování mělo pro severofrancouzské Židy vážné důsledky. Filipova počáteční léta vlády vytvořila pozadí pro celou řadu protižidovských kroků. Prvním z nich byla rozsáhlá konfiskace židovského zboží, za niž Židé pak museli zaplatit výkupné, což svědčilo o ekonomickém rozkvětu severofrancouzských Židů a jejich schopnosti obstarat monarchovi značné finanční prostředky. Židé se tak stále více specializovali na půjčování peněz. Král Filip II. August nařídil prominutí dluhů u Židů, ovšem jedna pětina celkové částky měla být zaplácena do královské pokladnice.

⁸³ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 138

⁸⁴ Tamtéž, s. 138-139

⁸⁵ Tamtéž, s. 143-144

Roku 1182 král Židy z královské domény vyhnal a židovské nemovitosti kromě synagog, které dostala církev, byly převedeny do vlastnictví krále.⁸⁶

V roce 1184 nechal Filip II. August zatknout pařížské Židy během oslavy šabatu. Nařídil jim odevzdat všechno zlato, peníze a drahé kameny včetně ostatního majetku, který jim měl být vrácen až po zaplacení pokuty patnáct tisíc marek. To byl počátek politiky okrádání, které používala ke svému obohacení svatá inkvizice. Rok poté panovník, kterému stále chyběly peníze, dal Židům tři měsíce na to, aby opustili jeho území, a zmocnil se jejich veškerého nemovitého majetku i jejich pohledávek. Aby byla tato bohapustá loupež pro křesťany přijatelná, prohlásil Filip II. August, že se mohou majitelé pohledávek svého majetku domoci, pokud věnují pětinu jeho ceny královské pokladně. V roce 1196 pootevřel Židům své hranice, pokud zaplatí do pokladny jistou sumu.⁸⁷

Král začal omezovat židovskou lichvu, což mělo vážný dopad na židovské zisky z bankovního podnikání. V roce 1206 vydal společně s hraběnkou ze Champagne a lordem z Dampierre edikt, který obsahoval první omezení a stanovil maximální výši úroku 20% ročně. V tomto ediktu předběhl požadavek čtvrtého lateránského koncilu z roku 1215. V ediktu bylo dále stanoveno, že židovské půjčky nelze vypovědět v průběhu prvního roku, což mělo zřejmě vyřešit problém úroků z úroků, na který upozorňoval papež ve svém listu z roku 1205.⁸⁸

V roce 1210 byli všichni Židé po celé severní Francii zatčeni a jejich majetek zabaven. Židé znovu museli zaplatit obrovské částky peněz, což doléhalo na ně i na jejich dlužníky po celá následující léta.⁸⁹

Na počátku vlády Ludvíka VIII. v roce 1223, král na shromáždění baronů rozhodl, že všechny dluhy u Židů přestávají být zatíženy úrokem a do tří let mají být ve splátkách splaceny do královské pokladnice. Jednalo se o další konfiskaci židovského majetku.⁹⁰

V roce 1230 se Ludvík IX. a baroni severní Francie od židovského bankovního podnikání úplně odvrátili. Mocenské autority nesměly být poskvrněny ničím, co by souviselo s židovským provozováním lichvy. Půjčování peněz se postupně stalo hlavní

⁸⁶ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 145-146

⁸⁷ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 135

⁸⁸ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 149

⁸⁹ Tamtéž, s. 148

⁹⁰ Tamtéž, s. 150

oporou ekonomického bytí Židů severní Francie. V průběhu prvních desetiletí 13. století se však podmínky pro jeho provozování postupně zhoršovaly.⁹¹

Ve stejné době spustily královské úřady další kampaň proti Židům. Jejím terčem se tentokrát staly samotné základy jejich náboženského života. Židovské knihy byly zabaveny, postaveny v Paříži před soud a spáleny. O několik let později se francouzští židovští představitelé domohli slyšení u papeže Inocence IV. Ten přistoupil na jejich tvrzení, že zabavit Židům *Talmud* je stejné, jako postavit judaismus mimo zákon. Nařídil, aby byl *Talmud* znovu přezkoumán, pohoršující pasáže odstraněny a zbytek vrácen Židům. Paříž žádost o navrácení *Talmudu* Židům však odmítla.⁹²

V roce 1247 bylo zahájeno velké zkoumání stavu království. Při něm bylo odhaleno, že edikty proti lichvě jsou obcházeny, a záhy došlo k novému zabavování židovského majetku. V roce 1253 poslal král svým úředníkům z východu list, že Židé se mají zdržovat lichvy; kdo se zákazu odmítne podřídit, bude vyhoštěn. Po svém návratu v roce 1254 král tento příkaz potvrdil.⁹³

Poslední dějiny židovského života ve středověké severní Francii se odehrály za vlády krále Filipa IV. Zpočátku svého panování pokračoval v židovské politice, kterou nastolili jeho předchůdci. Řada událostí konce 13. století ho však přiměla k tomu, že se rozhodl pro masové vyhnání Židů. Nejdůležitější roli sehrála sílící zaujatost veřejnosti proti Židům, jejich tenčící se finanční zdroje a snižující se ekonomická užitečnost. Z těchto důvodů došlo k mohutnému vyhánění Židů z celé řady severofrancouzských hrabství.⁹⁴

V roce 1315 povolil Filipův nástupce Ludvík X. některým Židům vrátit se na území královské domény. Výzva k návratu obsahovala mnoho klauzulí, které určovaly meze židovského chování. *Talmud* zůstal zavržen a Židům bylo zakázáno s křesťany diskutovat o věcech víry.⁹⁵

Židům byl povolen návrat do Francie s nadějí, že by mohli pomoci vystopovat více peněz z těch, které jim byly dluženy před rokem 1306, přičemž dvě třetiny měl získat královský ochránce Židů a jednu třetinu Židé samotní. Židovský majetek, který

⁹¹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 151

⁹² Tamtéž, s. 151-152

⁹³ Tamtéž, s. 153

⁹⁴ Tamtéž, s. 154

⁹⁵ Tamtéž, s. 155-156

křesťané koupili v roce 1306, měl zůstat v jejich rukou. Zpět mohli Židé získat i svá posvátná místa. Pokud ale došlo k jejich prodeji, pak pouze za peníze.⁹⁶

Jistý počet Židů se vrátil a znovu se tu usadili jednotlivci i celé rodiny, znovu se objevilo několik komunit. Tvůrčí období v dějinách Židů středověké severní Francie však bylo pryč.⁹⁷

3.2.2 Anglie

Do Anglie přišli Židé ve středověku ze severní Francie a od počátku patřili anglickým králům. Šlechta je dostala pod kontrolu jen výjimečně. Ve 12. století byl v Anglii zřízen velký úřad pro židovské záležitosti, který se nazýval židovská komora a dobře pracoval. Jen za 13. století byl vydán pětisvazkový seznam listin se žádostmi, podanými na tento úřad. Také všechny důležité edice panovnických dokumentů jsou plné odkazů na Židy. Četné zmínky najdeme též v pramenech církevních institucí. Židovských materiálů o středověkých anglických Židech však máme vzhledem k nedostatku jejich kulturní kreativity velmi málo.⁹⁸

Z období prvních sto let židovských dějin v Anglii (60. léta 11. až 50. léta 12. století), existuje jen málo pramenů. Z nich je patrné, že komunita židovských přistěhovalců žila v počátku jen ve větších městech a pomalu se pak rozrůstala i mimo ně.⁹⁹

Je pravděpodobné, že Židé, kteří přepluli Lamanšský průliv byli ti, kteří přežili pronásledování první křížové výpravy počátkem 12. století. Několik set, možná tisíc se jich usadilo v Londýně, Yorku, Winchesteru, Lincolnu, Canterbury, Northamptonu, Norwichi a Oxfordu. Židé byli králem dobře přijati. Jindřich I., zvaný Krásný klerik (vláda 1100-1135), vydal v jejich prospěch chartu, kterou jim byl zaručen volný pohyb, osvobození od cla, právo být souzeni u vlastních náboženských soudů a přísahat na *Tóru*, a právo obchodovat ve všech odvětvích. Králova velkorysost měla i své stinné stránky; chránil Židy tak, jako by byli jeho osobním vlastnictvím.¹⁰⁰

Na pozadí dlouhého a poměrně klidného panování Jindřicha II. (1154-1189) se úspěšně rozvíjely obchody anglického Židovstva a jeho spojenectví s monarchií. Na počátku jeho vlády žili Židé ve čtrnácti městech, do konce jeho vlády tento počet více

⁹⁶ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 157

⁹⁷ Tamtéž, s. 157

⁹⁸ Tamtéž, s. 157-159

⁹⁹ Tamtéž, s. 159

¹⁰⁰ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 153

než dvojnásobně vzrostl. Tato demografická, obchodní a politická úspěšnost zvyšovala všeobecné antipatie vůči Židům.¹⁰¹

Obchodní úspěchy anglických Židů 12. století znamenaly značné příjmy pro monarchii, která z židovského majetku těžila běžným zdaňováním, pokutami za skutečné nebo údajné přestupky a zvláštními peněžními odvody. První mimořádná daň přišla v roce 1159 při příležitosti královské výpravy do jižní Francie. Když se Jindřich II. koncem 80. let chystal na křížovou výpravu, byla Židům zabavena čtvrtina jejich majetku s cílem vybrat obrovskou sumu 60 000 liber.¹⁰²

Šířící se židovské osídlení, zvýšený kontrakt Židů s anglickým obyvatelstvem, jejich obchodní úspěchy a silné spojenectví s Jindřichem II. a jeho dvorem, vyvolávaly všeobecné antipatie. Pokud monarchie přitvrdila vůči Židům, aby získala peníze, tlak pocítili ti, kdo byli Židům dlužní. Židé, aby vyšli vstříc požadavkům krále, neměli pak jinou možnost než zaplacení dlužných částek vymáhat. Židé se tak stali nástrojem králova přístupu k penězům křesťanů.¹⁰³

Za vlády Jindřichova nástupce, Richarda I. Lví srdce, královská ochrana rychle skončila. Vedla k tomu intenzivní křížácká propaganda a králova nepřítomnost v říši. První násilnosti vypukly během korunovačních slavností koncem roku 1189, kdy byl Richard I. ještě v Anglii. Do Westminster Hall se dostavila delegace židovských představitelů, kterou stráž surově odbyla. To vyvolalo protižidovské srocení lidu před síní. Když do Londýna dorazily zprávy, že nový král proti srocení nic neměl, došlo k divokým útokům na židovskou čtvrť, které skončily jejím téměř úplným vypálením.¹⁰⁴

Další rozsáhlé protižidovské násilnosti vypukly počátkem roku 1190, kdy Richard I. vyrazil na křížáckou výpravu.¹⁰⁵

Jeho ministři vystoupili znovu proti Židům, aby se zbavili krátkodobých dluhů. Místní Židé se v Yorku při novém pogromu uchýlili na radnici. Ta byla dobytá, zapálena a Židé v ní spáchali sebevraždu. Masakry nabyly takových rozměrů, že se vládce rozhodl ve Svaté zemi zasáhnout. Pověřil svého kancléře, kterým byl biskup z Ely, aby zahájil proces proti obyvatelům Yorku. Ten sice královského příkazu uposlechl, ale poskytl viníkům čas na útěk do Skotska.¹⁰⁶

¹⁰¹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 162

¹⁰² Tamtéž, s. 162

¹⁰³ Tamtéž, s. 163

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 163

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 164

¹⁰⁶ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 155

Po Richardově návratu z křížové výpravy a ze zajetí bylo provedeno delší vyšetřování, které mělo přinést náhradu ztrát, vzniklých během protižidovských útoků. V roce 1194 byly provedeny rozsáhlé změny, které měly ochránit židovský obchod, poskytnout o něm vládě informace a možnost ho využívat. Za tímto účelem byla zřízena dokumentační střediska, která pečlivě zaznamenávala židovské půjčky. Každá židovská smlouva musela být vyhotovena dvojmo a kopie byla uložena do královské pokladny. Židovské obchodní aktivity měla sledovat komise, která byla složena ze dvou křesťanů, dvou Židů a dvou úředníků. Jejím cílem bylo chránit Židy a zajistit vládě výdělek. Královští úředníci tak získávali o židovském obchodování stále větší přehled a měli možnost z židovského bohatství více vytěžit. Pokud měla být Židům uložena zvláštní daň, byla střediska uzavřena a následovalo zkoumání záznamů za účelem zjištění židovských finančních zdrojů, ze kterých by bylo možné čerpat. Během deseti let se z nové struktury vyvinula mocná a významná židovská komora.¹⁰⁷

Křesťané byli posedlí penězi stejně tak, jak to sami tvrdili o Židech. Inocenc III. neustále žádal, aby všechny křesťanské dluhy vůči Židům byly zrušeny, neboť Židé musejí být odsouzeni k věčnému otroctví za to, že ukřižovali Ježíše. Tyto výroky podněcovaly dlužníky k novým útokům a vládnoucí třídy k žádostem o stále větší sumy peněz od „bohovrahů“.¹⁰⁸

Za vlády krále Jana (1199-1216) nabrala na intenzitě dřívější praxe zprošťovat za poplatek dlužníky jejich závazků vůči Židům. Židovští věřitelé tak přicházeli o značné částky a koruna získávala potřebné finanční prostředky. V roce 1210 byli Židé v celém království zatčeni a jejich záznamy pečlivě prostudovány. Závěrem bylo konstatováno, že Židé zatajovali příjmy i informace. Král nařídil vysoké berně a stanovil přísné a kruté způsoby, jak je vybrat. Tlak na královské Židy se nutně musel přenést na jejich křesťanské dlužníky. Takové berně ochudily Židy a současně vystupňovaly nepřátelství veřejnosti vůči nim.¹⁰⁹

Panování Jindřicha III. (1216-1272) přineslo stabilitu obecně a Židům zvlášť. Charakteristickým rysem způsobu vlády nového režimu se stala snaha podporovat Židy proto, aby mohli být vykořisťováni. Obchodování Židů bylo přísně sledováno z důvodu jejich ochrany a zájmu o příjmy do královské pokladny. Vykořisťování židovských

¹⁰⁷ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 164

¹⁰⁸ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 155

¹⁰⁹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 165

podnikatelů bylo velmi intenzivní. Anglickou židovskou komunitu nakonec ožebračilo, což bylo krokem k jejímu zániku.¹¹⁰

V počátcích panování Jindřicha III. církve zvýšila tlak na zavedení některých novinek církevní politiky. Třetí i čtvrtý lateránský koncil jednal o opatřeních, které směřovaly k větší segregaci Židů. Podle požadavku čtvrtého lateránského koncilu měli Židé nosit odlišný oděv, aby se vždy poznalo, že jsou to Židé. Tento koncil navrhl i opatření, která měla chránit křesťanské věřitele před některými excesy, které byly spojovány s židovským bankovním podnikáním. Královský dvůr byl těmto snahám přístupný. Královský dekret z roku 1218 nařizoval Židům nosit oděv, kterým se budou odlišovat od ostatních. Církevní snahám omezit židovské obchodování, případně ho podřídit jurisdikci církevních soudů, nebyl však královský dvůr přístupný. V roce 1222 se konal Canterburský provinciální koncil, který uzákonil mnohá ustanovení třetího a čtvrtého lateránského koncilu. Zakázal veškeré styky s Židy této provincie, čímž by tam byl Židům znemožněn život. Královské úřady však zakázaly křesťanům canterburské provincie dodržovat toto nařízení.¹¹¹

Církevní snahy o misionářské působení mezi Židy zapustily v Anglii hluboké kořeny. Dominikáni a františkáni se začali usazovat v prvních letech Jindřichova panování přímo mezi Židy nebo v jejich sousedství s cílem hlásat židovským posluchačům křesťanské poselství. V roce 1232 byl zřízen pod záštitou krále na okraji Londýna *domus conversorum*, domov pro ty, kdo konvertovali od judaismu ke křesťanství. Úsilí obracet na křesťanskou víru pokračovalo po celý zbytek 13. století.¹¹²

Daňová politika Jindřicha III. se zostřovala a král jmenoval novou skupinu poradců. V roce 1240 nechal židovské komory uzavřít, kompletně přezkoumat židovský majetek a sestavit seznam všech Židů v Anglii starších dvanácti let. V únoru 1241 bylo svoláno do Worchesteru shromáždění židovských představitelů. Bylo jim oznámeno, že mají zaplatit zvlášť vysokou daň v hodnotě 20 000 marek. Daň měla být zaplácena ve dvou splátkách a peníze si měli Židé vybrat sami mezi sebou. Další obrovská daň 60 000 marek jim byla uložena v roce 1244 a splácena v roce 1250.¹¹³

Nástup Eduarda I. na anglický trůn v roce 1272 zahájil poslední fázi židovského života ve středověké Anglii. Jeho způsob vlády se lišil od předchozích loajalitou

¹¹⁰ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 165-166

¹¹¹ Tamtéž, s. 166

¹¹² Tamtéž, s. 166-167

¹¹³ Tamtéž, s. 167-168

k politice a cílům církve, včetně zákazu židovské lichvy, větší segregace Židů a zvýšené snahy obrátit je na křesťanskou víru.¹¹⁴

Vláda Eduarda I. Židy oslabené pronásledováním za Jindřicha III. zničila úplně. V roce 1275 vydal edikt *Statutum de judaismo*, v němž zakázal Židům půjčku na úrok. Židé pak neměli možnost jiné existence, neboť jim byl zakázán i obchod a byli drženi mimo zemědělská území. Jejich počet klesl téměř na nulu. Někteří se ještě pokoušeli půjčovat peníze, ale skončili špatně. V Londýně jich bylo 293 oběšeno za porušení královského zákazu. Tento zákaz byl později odvolán, protože panovník potřeboval peníze. Židé pak mohli na krátkou dobu znovu půjčovat peníze, ovšem nejvýše na čtyři roky. V roce 1282 arcibiskup z Canterbury nechal zavřít ve své diecézi všechny synagogy a anglické křesťanstvo přestalo definitivně jednat se Židy.¹¹⁵

Král Eduard I. oznámil 18. července 1290, že do 1. listopadu všichni Židé musejí opustit Anglii. Eduarda k tomuto kroku inspirovala potřeba vybrat daně od baronů, kteří chtěli, aby Židé odešli. Výměnou za edikt o vyhnání byli ochotni králi zaručit jistý příjem. K vyhnání Židů Eduarda vedla řada dalších faktorů. Mezi ně patřil pokles židovských příspěvků do královské pokladnice, stále se zvyšující tlak církve na segregaci a konverzi a sílící zaujatost obyvatelstva.¹¹⁶

V roce 1290 se angličtí Židé museli rozhodnout pro nucený odchod nebo konverzi. Někteří konvertovali, většina však zvolila odchod. Židé vyhnání z Anglie se vydali na východ do královské Francie, odkud byli Židé vyhnáni o šestnáct let později. Židé vyhnání z Anglie nakonec splynuli s širší entitou v Židovstvo vytlačované na východ do méně rozvinutých oblastí severní Evropy.¹¹⁷

3.3 Mladší Židovstva Severu: Německo a Východní Evropa

3.3.1 Německo

Německé Židovstvo se začalo formovat až v 11. století, když se Židé v roce 1084 usadili ve městě Špýr na řece Rýně. Historické prameny poskytují na celou událost židovský i křesťanský pohled.¹¹⁸

Zachovalé zbytky kroniky židovské komunity ve Špýru hovoří o tom, že Židé do Špýru přišli z blízké a starší židovské komunity v Mohuči. Poté, co ve městě Mohuči

¹¹⁴ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 168

¹¹⁵ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 156

¹¹⁶ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 169

¹¹⁷ Tamtéž, s. 169-170

¹¹⁸ Tamtéž, s. 172

vypukl požár a celá židovská čtvrť lehla popelem, navázal s mohučskými Židy kontakt špýrský biskup a pozval je, aby se usadili v jeho městě. Všichni mohuční Židé ale pozvání nepřijali. Někteří se však do Špýru přestěhovali a vytvořili komunitu, kterou čekaly dlouhé a význačné dějiny.¹¹⁹

Dalším zdrojem informací o vzniku špýrského Židovstva je list s pozváním, které nabídl biskup Rüdiger mohučským Židům. Tento list potvrzuje většinu toho, co je patrné ze židovské kroniky a skýtá další informace. Biskupovi nešlo o kulturní a intelektuální přínos Židů, ale o přínos hospodářský.¹²⁰

Biskup poskytl Židům jednu oblast ve středu města, druhou na jeho okraji a pozemek pro hřbitov. Židé přicházející do Špýru byli obchodníci, bylo jim uděleno právo nakupovat a prodávat po celém městě. Židé, kteří žili ve městech, nemuseli platit mýtné a měli právo na samosprávu. O šest let později byla potvrzena židovská práva na žádost vůdce židovské komunity a biskupa Rüdigera císařem Jindřichem IV. Špýrským Židům mělo být zaručeno fyzické bezpečí, nesměla být porušována jejich majetková práva a jejich domovy byly nedotknutelné. Židé nesměli být nuceni ke křtu. Obchodníkům byla udělena rozsáhlá obchodní práva. Židé mohli mít pohanské otroky, o které je však nebylo možné připravit jejich křtem.¹²¹

Protižidovské nálady vyvolala výzva k první křížové výpravě. V roce 1096 vypukly v Porýní mohutné násilnosti ve Špýru, Wormsu, Mohuči a Kolíně nad Rýnem. Postižené porýnské židovské komunity se poměrně rychle vzpamatovaly a stala se z nich opět centra židovského života a tvůrčí činnosti.¹²²

Pohrom spojených s druhou křížovou výpravou nebylo mnoho, neboť připraveny byly církevní a světské autority i Židé samotní. Během druhé křížové výpravy se Židé přesunuli do pevností mimo město a Židé z větších městských oblastí nacházeli útočiště po celém Německu. Tato taktika pak pomohla německým Židům i během třetí křížové výpravy.¹²³

Koncem 12. století se německé Židovstvo vzpamatovalo z místních pohrom roku 1096 a vybudovalo si nové ekonomické a politické základy.¹²⁴

¹¹⁹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 173

¹²⁰ Tamtéž, s. 173

¹²¹ Tamtéž, s. 174-176

¹²² Tamtéž, s. 177

¹²³ Tamtéž, s. 183

¹²⁴ Tamtéž, s. 187

Ve 13. století pokračovaly snahy o rozšíření císařské moci a císařská autorita byla stále narušována nejrůznějšími silami. Tento vývoj událostí měl na Židy značný dopad. Ocitli se uprostřed konfliktu mezi reprezentanty církve a císařem a mezi císařem a jeho soupeři z řad říšských knížat. Pociťovali snižující se schopnost autorit je řídit a chránit.¹²⁵

Během 13. století se i němečtí Židé začali věnovat půjčování peněz. Vzhledem k absenci silné panovnické moci nemohli své půjčky zajistit tak, jak tomu bylo v severní Francii nebo v Anglii. Půjčování peněz tím ztrácelo na hodnotě a mezi dlužníky se objevovali lidé z širšího spektra společnosti.¹²⁶

V roce 1244 vydal rakouský a štyrský vévoda Fridrich II. Bojovný pro Židy ve svém panství výsadní listinu, která byla zaměřena především na ochranu židovských půjček. V listině byly zakotveny další záruky pro Židy, především ochrana jejich fyzického bezpečí, soudního systému i židovských synagog a hřbitovů.¹²⁷

V německých zemích postupně docházelo k úbytku císařských práv a jejich přechodu do rukou šlechty. Císař Fridrich II. uznal v průběhu 30. a 40. let 13. století autoritu řady knížat v celém Německu a jim i samosprávným městům podstoupil značnou část původně královského majetku.¹²⁸

Ve 13. století vzrostl příval obvinění vůči Židům. Výsledkem šířících se protižidovských postojů ve spojení s postupným rozpadem politické autority v Německu byla silná vlna protižidovských násilností. Útoky pokračovaly navzdory císařskému varování před dalšími násilnostmi až do prvního roku nového století.¹²⁹

V roce 1235 bylo vzneseno první obvinění z rituální vraždy v Německu ve Fuldě a posléze upáleno 34 Židů. Fridrich II. Hohenštaufský poté ustanovil komisi, která měla případ prošetřit. Popravené Židy komise v roce 1236 rehabilitovala a Fridrich II. zavedl právní systém komorního otroctví, který měl ukončit právní nejistotu Židů. Kdo zranil nebo dokonce zabil Žida, provinil se proti daňovým zájmům císaře. Ustanovení bylo zavedeno na ochranu Židů, později se však změnilo v opak. Židé, kteří byli doposud aktivními účastníky hospodářského obchodu, se nyní stali pouhými objekty hospodářské politiky. Císař mohl židovský regál (výhradní právo panovníka) přenechat

¹²⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 187-188

¹²⁶ Tamtéž, s. 188

¹²⁷ Tamtéž, s. 188-189

¹²⁸ Tamtéž, s. 191

¹²⁹ Tamtéž, s. 191-194

místním vládcům nebo městům. Židé byli trpěni jen tak dlouho, dokud měli pro vlastníka regálu hospodářský význam.¹³⁰

Církevní ani světské autority se v Německu nezasadily o zastavení protižidovského běsnění. Byli přesvědčeni, že Židé jsou v očích teologů a kněžstva podřadné bytosti a nechali věcem volný průběh. V roce 1289 německý rytíř Rindfleisch organizoval vražedná komanda proti Židům, která vyvraždila Židy ve sto čtyřiceti šesti místech středního a jižního Německa.¹³¹

V roce 1336 začaly ve Francích útoky „armlederů“. Jednalo se o skupiny lidí z nižších společenských tříd, kteří nectili zákony a místo kovového brnění rytířů nosili koženou zbroj. V roce 1337 pod vedením Jana Zimberlina došlo k útokům na více než stovku židovských komunit v Alsasku, při nichž přišel o život obrovský počet Židů. Krátce potom se terčem útoků staly také některé složky křesťanského obyvatelstva. V květnu 1338 proto štrasburský biskup vyvinul velké úsilí, aby násilnosti proti křesťanům i Židům ukončil. V srpnu 1338 se Zimberlinem uzavřel příměří, ale k protižidovským násilnostem docházelo dál.¹³²

Na začátku 14. století musely židovské komunity v západním Německu vstřebat značný počet uprchlíků vyhnaných z Francie. Jejich počet nebyl zřejmě velký, jejich příchod však znamenal jistou zátěž a nepomohl zcela určitě vztahům mezi křesťanskou většinou a židovskou menšinou. Přicházející Židé se většinou živili půjčováním peněz, což znamenalo další ekonomickou zátěž; přijmout Židy jako takové, ale i jako lichváře.¹³³

Ve 40. letech 14. století vypukl v Evropě mor. Dvojitá pohroma, smrt způsobená morem a lidové násilí vyvolané představou, že katastrofu způsobili Židé, postihla Židy v celé Evropě. V německých zemích byly ztráty na životech obzvlášť vysoké. V některých městech se protižidovské nálady projevíly mírnějším způsobem. Aby tato města předešla dalším škodám, rozhodla se Židy vyhnat.¹³⁴

V 15. století probíhal ve všech německých zemích proces obnovy, což bylo do jisté míry pozitivní i pro Židy. Ti však byli stále sužováni úzkým prostorem pro své ekonomické aktivity církevními výzvami k jejich omezování, antipatiemi obyvatelstva

¹³⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 43

¹³¹ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 148-149

¹³² CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 194-195

¹³³ Tamtéž, s. 194

¹³⁴ Tamtéž, s. 195-196

a slabou vládou po celém Německu. Židé provozovali hlavně malé zastavárny, které se objevily jako židovská specializace v průběhu 13. století v Německu.¹³⁵

V pozdně středověkém Německu Židé poznali jednu z velkých nevýhod spojených s centralizovanou vládou, která se postupně vyvinula v severní Evropě dále na západ. Objevil se nový nástroj, vyhánění. Při řešení židovského problému se stále častěji jako rozumné řešení jevílo vypovězení. Německé židovské komunity tak byly v průběhu 15. století opakovaně vyháněny z velkých i malých knížectví.¹³⁶

Němečtí Židé usilovně hledali nové místo pro život. Buď k tomu byli donuceni nebo hledali stabilnější podmínky a lepší příležitost pro sebe a svou rodinu. Nejlepší možností bylo vydat se na východ do oblastí, které procházely procesem rozvoje, kde ekonomické možnosti vypadaly slibněji a kde mocenské autority měly o přítomnost Židů větší zájem.¹³⁷

3.3.2 Východní Evropa

Východní oblasti Evropy byly kulturně, hospodářsky a politicky poměrně zaostalé, což bylo pro Židy příznivé, neboť jejich přítomnost východní Evropě v pozdějších staletích námi sledovaného období prospívala. Důležitý byl i rozdíl mezi vnitřními a nechráněnými oblastmi. Uhry a Polsko představovaly nejvýchodnější oblast vlivu římskokatolického světa. Za jejich hranicemi ležely říše s jinými náboženskými představami, které byly považovány za první obrannou linii římskokatolického světa a obě se stávaly terčem násilí. Život Židů vypadal v Uhrách jinak než v Polsku, neboť celkové podmínky v těchto zemích byly výrazně odlišné.¹³⁸

Dějiny středověkých Uher začínají někdy kolem roku 1000. Uhry se nacházely v nejistém postavení mezi římskokatolickým světem na západě, Byzancí na jihovýchodě a územím kočovníků na východě a severovýchodě. Vzhledem k nechráněné pozici byly středověké Uhry vystaveny tlakům ze tří směrů. Důležitým rozhodnutím uherských panovníků bylo připojit se k římskokatolickému světu a uzavřít spojenectví s papežským stolcem, aby omezili vliv císařství. Byzantská hrozba mizela s postupným rozpadem Byzantské říše od počátku 13. století. Hrozba kočovníků se naplnila, když ve 40. letech 13. století vpadli do země Mongolové, kteří sice způsobili značnou spoušť,

¹³⁵ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 196

¹³⁶ Tamtéž, s. 197

¹³⁷ Tamtéž, s. 197-198

¹³⁸ Tamtéž, s. 198

ale Uhry se vzpamatovaly poměrně rychle posílením svých svazků s ostatním římskokatolickým světem.¹³⁹

Obyvatelstvo Uher bylo vzhledem ke geografické poloze velmi pestré. Žili zde Židé, muslimové a Kumáni. Právě v takovém prostředí mohli Židé nejlépe využít svých zkušeností a ekonomických schopností.¹⁴⁰

Existují jisté důkazy o životě Židů před rokem 1000 v oblastech, z nichž vzniklo středověké uherské království. Židovská populace středověkých Uher byla však prokazatelně odnoží severoevropských Židovstev, zejména německého.¹⁴¹

Začátkem 12. století se stalo podřízeným státem uherské koruny i Chorvatsko. Jižní hranice Uher byla nestálá, měnila se v duchu balkánských dějin. Jižní sousedé Uher byli v různé formě podřízeni moci byzantské říše.¹⁴²

Ekonomický základ židovského života v Uhrách zpočátku představovaly obchod a řemeslnická živnost, postupně se uherští Židé stále intenzivněji věnovali půjčování peněz. Neexistovalo zde půjčování peněz proti půdě jako v Anglii, či severní Francii, objevila se tu ovšem celá řada bohatých Židů s dobrými konexemi u královského dvora a vysoké šlechty.¹⁴³

V polovině 13. století rozvrátil Uhry vpád Mongolů z východu a všude zavládla smrt a zkáza. Židé v době invaze trpěli spolu se svými křesťanskými i nekřesťanskými sousedy. Nestali se terčem nějakého zvláštního pronásledování ani ze strany mongolských nájezdníků, ani ze strany místního křesťanského obyvatelstva.¹⁴⁴

O sto let později, kdy v Evropě řádil mor, pronikly do země některé z protizidovských představ, které začaly u křesťanského obyvatelstva probouzet nedůvěru a nepřátelství. Královský dvůr se proto rozhodl v roce 1360 Židy ze země vyhnat. O necelé čtyři roky později bylo toto rozhodnutí zrušeno na základě úvahy, že bylo mylné.¹⁴⁵

Raný vývoj Polska spadá do stejného období jako vývoj Uher, stejně tak jako zrod židovského života v centrálních oblastech severní Evropy.¹⁴⁶

¹³⁹ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 198-199

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 199

¹⁴¹ Tamtéž, s. 199

¹⁴² BROOKE, Ch. *Evropa středověku v letech 962-1154*, s. 72

¹⁴³ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 199

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 200

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 200

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 200

V roce 1000 čelil Boleslav I. Chrabrý společenství Oty III. a papeže. Využil císařovy přítomnosti na hnězdenském sjezdu a získal uznání nezávislosti Polska na Říši.¹⁴⁷

Korunovace prvního významného panovníka piastovské dynastie Boleslava Chrabrého v roce 1025, je obecně považována za počátek organizovaného, aktivního politického života ve středověkém Polsku. Monarchie založená Boleslavem Chrabrým se brzy rozpadla na několik knížectví. Následoval pomalý nárůst moci piastovských panovníků, jehož vrcholem bylo obnovení královské autority Kazimírem Velikým (1333–1370). Králové pozdně středověkého a raně novověkého Polska byli v důsledku tohoto neobvyklého vývoje výjimečným způsobem závislí na polské šlechtě, což mělo významný dopad na Židy. Ti si museli vybudovat vztahy jak s panovníkem, tak s jeho šlechtici.¹⁴⁸

V Polsku, stejně jako v Uhrách, se setkáváme s důkazy, že už v raném období zde žili jednotliví Židé. Ve větším počtu se v Polsku začali usazovat zřejmě až v průběhu 12. století.¹⁴⁹

Židy do Polska přivedl stálý tlak. V roce 1290 byli Židé vyhnáni z Anglie a vydali se na východ. Stejným směrem se vydali Židé vyhnaní z Francie v roce 1306 a následně i němečtí Židé, kteří prchali před opakovaným pronásledováním. Někteří Židé se usadili v Uhrách, ale jako útočiště jim lépe posloužilo Polsko. Významné oblasti prvního židovského osídlení se nacházely v západních částech Polska, na územích sousedících s německými zeměmi. Další pohyb směrem na východ byl pomalý a nepravidelný.¹⁵⁰

O německém původu Židů v Polsku vypovídá také právní status. V roce 1264 vydal Boleslav Pobožný svým Židům listinu, jejímž základem byla zjevně listina rakouského vévody Fridricha z roku 1244. Polská listina však neomezovala výši úrokové sazby a stanovila, že nikdo nesmí nutit Žida k vyplacení zástavy v době, kdy slaví svátky. Obě změny měly přinést prospěch Židům, kteří v Polsku již žili, a další tam přilákat.¹⁵¹

¹⁴⁷ BROOKE, Ch. *Evropa středověku v letech 962-1154*, s. 71

¹⁴⁸ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 201

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 201

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 202

¹⁵¹ Tamtéž, s.202

Boleslav Pobožný stanovil v dalším nařízení, že Židé mohou prodávat a kupovat bez omezení všechny věci a mohou sahat na chléb stejně jako křesťané. Kdo by jim v tom chtěl zabránit, musel by zaplatit vladaři pokutu.¹⁵²

Zaostalost polského hospodářství umožnila Židům rozšířit svou hospodářskou činnost. Ve 13. století přecházeli k půjčování peněz prostřednictvím zástav, což bylo již dříve významnou složkou židovského hospodářského života v Německu.¹⁵³

Krize, jimiž prošlo Polsko v průběhu 13. a 14. století, postavení Židů spíše posílily než oslabily. Mongolský vpád ve 40. letech 13. století přiměl polská knížata, aby se o obnovu zničených městských oblastí pokusili podporou přistěhovalců křesťanů i Židů z německých měst.¹⁵⁴

Zkáza v Polsku, kterou v polovině 14. století vyvolala černá smrt, pohnula panovníka k ještě větší podpoře Židů. Kazimír III. Veliký v době svého panování Židům dvakrát potvrdil listinu knížete Boleslava. Snažil se opakovaně ujistit Židy o podpoře monarchie a přilákat do své říše další židovské přistěhovalce.¹⁵⁵

Polsko potřebovalo jejich speciální finanční nadání. Ekonomickou přitažlivost těchto krajů pak zvýšil pád Konstantinopole v roce 1453, kdy se stalo jižní Polsko důležitou tepnou obchodu s osmanským impériem.¹⁵⁶

Znepokojení nad postavením Židů v polské společnosti projevovali pravidelně církevní představitelé od papeže přes arcibiskupy až po lidové kazatele. Vyjadřovali pochybnosti nad mnoha aspekty židovského života a vyžadovali, aby byla problémům, které představují Židé, věnována zvláštní pozornost. Církev Židy vnímala jako hlavní nebezpečí pro křesťanskou společnost a víru.¹⁵⁷

Protižidovského násilí nebylo v Polsku mnoho a polským panovníkům se úspěšně dařilo jej potlačovat. V několika málo případech došlo na čas k vyhnání Židů z měst.¹⁵⁸

K protižidovským bouřím došlo v letech 1348-1349, v roce 1407 a 1494. V roce 1495 byli Židé vyhnáni z Krakova.¹⁵⁹

¹⁵² CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 202-203

¹⁵³ Tamtéž, s. 204

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 205

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 205

¹⁵⁶ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 119

¹⁵⁷ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 205-206

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 206

¹⁵⁹ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, s. 223

Celkově však byla situace polských Židů z hlediska jejich bezpečnosti výrazně lepší než v Německu.¹⁶⁰

Na polském a uherském Židovstvu můžeme vidět, jaké tlaky přiměly Židy odejít z rozvinutějších center severní Evropy. Okrajové oblasti projevily značnou ochotu přivítat židovské přistěhovalce, kteří s sebou mnohdy přinášeli něco z pokroku, jehož dosáhly země dále na západ. Vznikly nové skupiny židovských komunit, které před sebou měly lepší ekonomické možnosti a těšily se podpoře mocenských struktur. V žádném případě se ale nezbavily tlaků ze strany církve. Z této směsice se zformovala řada obcí, které se měly stát významnými centry židovského života následujících staletí po roce 1500. Mnohem později pak posloužily k obnovení židovského života v oblastech Německa, Francie a Anglie.¹⁶¹

3.4 Čechy a Morava

Počátek přítomnosti Židů na území Čech a Moravy sahá až do doby římské nadvlády, kdy tudy procházeli židovští kupci s obchodními karavanami. Písemné doklady o tom však pocházejí až z 10. století. Obchodní kontakty židovských kupců na Moravě dokládá tzv. Raffelstättenský celní řád z roku 906. Zpráva cestovatele a diplomata Ibrahima ibn Jakuba z roku 965 pak hovoří ve stejném smyslu o Praze. Další zprávy se nacházejí v *Kosmově Kronice české*. Tyto dokumenty hovoří o určitém typu osídlení v podobě kupeckých osad, které vznikly v 11.-13. století na území Prahy, Brna, Litoměřic, Jihlavy, Olomouce a jiných obchodních a správních středisek.¹⁶²

V 10. a 11. století byl zahraniční obchod v Čechách a na Moravě výhradně v rukou cizinců-Arabů, Řeků, aj., především ale Židů. Židé se v průběhu dalších století zasloužili o rozvoj domácího obchodu i obchodně-řemeslného podnikání. Pro hospodářský život země byla nepostradatelná jejich činnost v oblasti peněžních vztahů.¹⁶³

Koncem 11. století přiznal Vratislav II. určité výsady cizincům. Obdobná práva pravděpodobně užívali i Židé. Jejich ochrana však byla nejistá díky nepřátelskému

¹⁶⁰ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 206

¹⁶¹ Tamtéž, s. 207

¹⁶² PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 35-36

¹⁶³ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 13

poměru křesťanů k Židům, ale i cizincům, jejichž výsady volného pohybu a osobní svoboda, dráždily domácí obyvatele, stejně jako jejich majetek.¹⁶⁴

V souvislosti se změnou vztahů křesťanské Evropy se jejich situace začala postupně zhoršovat, což se projevilo v řadě protižidovských ustanovení 3. a 4. lateránského koncilu (1179 a 1215). Židé začali podléhat různým duchovním hospodářským a duchovním omezením a ztráceli postavení svobodných cizinců.¹⁶⁵

V roce 1254 vydal král Přemysl Otakar II. *Statuta Judaeorum*, která se stala základem židovského zákonodárství v Čechách a na Moravě. Obsahovala třicet dva krátkých paragrafů, které pevně stanovily poměr Židů k panovníkovi a omezovaly jejich styk s křesťanským obyvatelstvem. Určovaly zásady pro správní a soudní praxi uvnitř židovských obcí. Židé se stali přímými poddanými krále, který jim zaručoval ochranu, přislíbil svobodu náboženského života a povoloval obchodovat s penězi. Za slíbenou ochranu a výsady byla židovská obec povinna platit králi daně a poskytovat půjčky.¹⁶⁶

Toto privilegium zaručilo Židům relativně stabilní právní situaci. Byly vytvořeny příznivé podmínky pro kulturní a ekonomický rozvoj Židů v Českém království, zejména v Praze, která byla již od 12. století jedním z důležitých center židovské vzdělanosti v tehdejší Evropě.¹⁶⁷

Postavení židovského obyvatelstva v českých zemích ve 13. století patřilo díky Otakarovu zákoníku k nejlépe právně zabezpečeným. Domácí Židé za Otakarovy vlády nebyli objektem větších násilností ze strany církevních úřadů a měšťanského stavu.¹⁶⁸

Privilegium Přemysla Otakara II. potvrdili v plném rozsahu i lucemburští panovníci. Ačkoliv slibovalo Židům ochranu, docházelo i v českých zemích pod vlivem zhoršující se situace v Německu k jejich pronásledování. Židé byli obviňováni ze znesvěcování hostií a úmyslného šíření moru.¹⁶⁹

Zabíjení tu však nedosáhlo takových rozměrů jako v říši. Velké pogromy vypukly ve dvou tehdy českých městech. V roce 1349 ve Vratislavi, kde se zachránilo z šedesáti šesti otců rodin pouze pět a obec byla zpusťována požárem. V roce 1350 byli Židé o Velikonocích po kázání minoritského mnicha davem zcela vybiti.¹⁷⁰

¹⁶⁴ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 14-15

¹⁶⁵ NOSEK, B., KREJČOVÁ, H. *Židé v českých zemích*, s. 5

¹⁶⁶ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 23

¹⁶⁷ NOSEK, B., KREJČOVÁ, H. *Židé v českých zemích*, s. 5

¹⁶⁸ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 24

¹⁶⁹ NOSEK, B., KREJČOVÁ, H. *Židé v českých zemích*, s. 5-6

¹⁷⁰ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 33

Roku 1345 Karel IV., ještě jako moravský markrabí, udělil Jihlavě zvláštní právo usidlovat Židy. Zdejší židovská obec pak získala na čas zvláštní postavení a privilegia, která sem přilákala mnoho Židů z Čech a Moravy. Roku 1348 při založení Nového Města pražského povolil Karel IV. Židům, aby se sem stěhovali s rodinami a majetkem, a sliboval jim ochranu a stejné výhody jako křesťanským osídlencům.¹⁷¹

Karel IV. se později snažil upravit právní postavení Židů a podporoval jejich nová osídlení ve městech, kde byla vybita ghetta, i na nových místech. K Židům byl poměrně spravedlivý a chránil je, zacházel s nimi ovšem jako se zbožím. Zastavoval je, platil své dluhy na jejich úkor a rušil dlužní úpisy. Tyto zásahy byly ovšem spíše výjimkou. Teprve Václav IV. z nich udělal každodenní praxi a systematicky je využíval.¹⁷²

Za vlády Václava IV. roku 1385 bylo třicet osm říšských měst zbaveno odpovědnosti za dřívější i současné finanční závazky k Židům a v roce 1411 byly na Moravě zrušeny všechny židovské dluhopisy starší deseti let.¹⁷³

Doba Václava IV. se zapsala do židovských dějin Čech především 18. dubnem 1389, kdy došlo k pogromu v pražském ghettu. Kněz, který šel s doprovodem k umírajícímu, se dostal do sporu s Židy a došlo k šarvátce. Městští drábové odvedli řadu Židů do vězení, které pak chtěli staroměstští konšelé potrestat. Proti jejich vůli však došlo k pogromu. Židovské domy byly vydrancovány a pak zapáleny, Židé upalováni a zabíjeni na ulicích. Při pogromu přišly o život přes tři tisíce osob. Zachránili se ti, kdož byli mimo Prahu a skupina dětí, které byly pokřtěny a adoptovány bohatými rodinami.¹⁷⁴

Václav IV. na událostech nenesl žádnou vinu, což nelze říci o jeho úřednících, kteří nedokázali včas zasáhnout. Panovník, jehož regál utrpěl těžkou újmu, uložil později pražským konšelům za pogrom vysokou pokutu. Navíc si ponechal i křesťanský lup z ghetta.¹⁷⁵

Ke zhoršení situace Židů v království došlo v období husitského hnutí, které oslabilo královskou moc, posílilo vliv měst a zapříčinilo změny v ekonomice země. Pohusitská šlechta a měšťanstvo se zmocnily velké části dosavadního královského regálu Židů a začaly na nich vyžadovat ochranné peníze. Dosavadní ekonomická

¹⁷¹ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 35

¹⁷² Tamtéž, s. 36

¹⁷³ Tamtéž, s. 37

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 38-39

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 41-42

činnost Židů začala představovat konkurenci měšťanstva, které pak naléhalo na jejich vyhnání.¹⁷⁶

Tento tlak nakonec vyústil ve vlnu vypovídání Židů z královských měst. Vyhnaní Židé se usidlovali v menších poddanských městečkách i ve vesnicích na panství šlechty. Orientovali se na obchod s produkty panství, čímž přispívali k rozvoji vnitřního trhu země.¹⁷⁷

Historie moravských a českých Židů se až dosud v podstatných rysech nijak nelišila. Obě společenství patřila k regálu českého krále a jejich vývoj určovaly tytéž pravidla a nařízení.¹⁷⁸

Ještě roku 1421 se sem mohli uchýlit obyvatelé rakouských ghett, kteří byli vyhnáni Albrechtem II., a založit v blízkosti hranic nové obce. V roce 1422 se Albrecht oženil se Zikmundovou dcerou. Císař mu přenechal Jihlavu, Znojmo, Jemnici a Pohořelice, později dokonce správu celé Moravy. Albrecht II. Habsburský, v letech 1437-1439 král český, neměl Židy v lásce, zvláště pro jejich sympatie k husitství, což jim dal brzy pocítit. V roce 1426 vypověděl židovské obyvatele z Jihlavy.¹⁷⁹

Albrechtovu averzi zdědil jeho syn Ladislav Pohrobek, který v roce 1454 vypověděl Židy z královských měst Brna, Olomouce, Znojma, Uničova a Jihlavy. V Uherském Hradišti byli Židé postoupeni městu a vyhnání roku 1514.¹⁸⁰

Do moravských královských a severomoravských německých měst pak směli v příštích téměř čtyřech stoletích vejít Židé jen za zvláštních podmínek.¹⁸¹

¹⁷⁶ NOSEK, B., KREJČOVÁ, H. *Židé v českých zemích*, s. 6

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 6

¹⁷⁸ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 48

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 48

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 49

¹⁸¹ Tamtéž, s. 49

3.5 Křížové výpravy a jejich následky

Křížové výpravy byly válečné výpravy západního křesťanství v letech 1096 – 1270, které směřovaly na základě papežské výzvy k osvobození Svaté země od islámu. Jejich účastníci se označovali černým křížem na šatu a jejich počet byl nesmírně vysoký. Feudálové chtěli na bohatém východě založit nové křesťanské státy. Kromě nadšené menšiny se prostí účastníci chtěli pouze obohatit. První křížová výprava měla davovou povahu, byla ukončena určitým úspěchem. V roce 1099 byl dobyt Jeruzalém a vzniklo několik malých států. K ochraně výbojů byly římskokatolickou církví zřízeny rytířské řády křížovníků, které spojovala řádová kázeň a závazek charitativní činnosti.¹⁸²

Všechny křížové výpravy v podstatě ztroskotaly a dosáhly jen dílčích nebo přechodných úspěchů. Jejich počet není přesně znám, neboť šlo o množství samostatných vojenských útvarů bez jednotného velení.¹⁸³

3.5.1 První křížová výprava (1096 – 1099)

Po skončení clermontského koncilu (1095) se vydal papež Urban II. na cestu po Francii, která trvala téměř celý rok. Během ní vyzýval k účasti na tažení do Svaté země a rozesílal dopisy příslušníkům vysoké šlechty. V březnu 1096 vystoupil na koncilu v Toursu pod širým nebem a promluvil ke shromážděnému davu. O výpravu projevil zájem významní šlechtici.¹⁸⁴

Vedle náboženských podnětů vedly i neutěšené hospodářské poměry západní rytíře i sedláky k tomu, aby hledali na Východě lepší existenční podmínky.¹⁸⁵

Ve skutečnosti šlo o loupežnou výpravu. Západu chybělo zlato. Římané vyčerpali své zásoby v Galii, Ibérii a Egyptě a potřebovali vyrovnat svou deficitní obchodní bilanci. Měli představu, že Východ překypuje bohatstvím. Urban II. se cítil jako vojenský velitel celého Západu a rozhodl se zahájit rozsáhlou náboženskou válku proti pohanům východní Evropy, islámu a také Židům.¹⁸⁶

Křížácká vojska táhla po evropském území na východ různými cestami. Severofrancouzské oddíly se vypravily do jižní Itálie, odkud se nechaly přeplavit na byzantské území. Stejným způsobem postupovali Normané a vojsko z jižní Francie

¹⁸² PAVLINCOVÁ, H., HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 357-358

¹⁸³ Tamtéž, s. 358

¹⁸⁴ DRŠKA, V., PICKOVÁ D. *Dějiny středověké Evropy*, s. 215

¹⁸⁵ ŘÍČAN R., MOLNÁR A. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 298

¹⁸⁶ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s. 133-134

protáhlo severní Itálií a pokračovalo horskými oblastmi západobalkánského pobřeží. Lotrinčané postupovali přes uherské území.¹⁸⁷

Vůdcem výpravy byl vévoda lotrinský Gottfried z Bouillonu. Výprava byla velmi neorganizovaná.¹⁸⁸

První voj bojovníků označených křížem tvořily neorganizované houfy sedláků, kteří doma trpěli panským útiskem. Šli bez přípravy, bez vědomí o vzdálenosti cesty a poloze Jeruzaléma. Byli nuceni k násilí, aby se užívali, což vyvolalo nenávisť lidu již na evropské půdě.¹⁸⁹

Potraviný byly opatřovány na územích, jimiž bojovníci táhli. K tomuto se jevily jako vhodné právě židovské obce. První zprávy o protižidovských tendencích přinesli židovským společenstvím na Rýnu poslové z Francie. Rabi Kolonymus z Mohuče vyslal posly k Jindřichu IV., který právě pobýval v Itálii. Ten pak pověřil biskupy, knížata a hrabata, aby zajistili Židům ochranu. Gottfried z Bouillonu se pak musel od výpadů proti Židům distancovat. Hnutí proti Židům však pokračovalo.¹⁹⁰

První křížová výprava se ve Francii zvrhla v loupení, znásilňování a zabíjení Židů žijících podél Rýna armádou Petra Poustevníka a Emiga z Leisingenu.¹⁹¹

K hromadnému vraždění nedošlo pouze ve Špýru, i když tam při nepokojích přišlo o život 11 Židů, neboť na jejich obranu vystoupil účinně biskup Johann. Kde vládní moc nevystoupila tak účinně, bylo ubito mnoho Židů. Dne 18. května 1096 dorazili křížáci do Wormsu a Židy v jejich domech zabili nebo násilím pokřtili. Mnozí Židé uprchli do biskupské falce, ale po jejím dobytí také neměli jinou volbu. Přijetí křtu však bylo postaveno na rovinu modloslužebnictví, proto dali mnozí Židé přednost smrti.¹⁹²

Dne 27. května 1096 došlo ke katastrofě v Mohuči. Arcibiskup Ruthard poskytl Židům útočiště ve své falci, kde však byli po krátké době křížáky poraženi. Arcibiskup sliboval záchranu pod podmínkou křtu, Židé dali přednost smrti. Podobně se vedlo Židům v Kolíně v červnu 1096. Křesťanští spoluobčané jim nabídli ochranu a přístřeší.

¹⁸⁷ DRŠKA, V., PICKOVÁ D. *Dějiny středověké Evropy*, s. 215

¹⁸⁸ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 39

¹⁸⁹ ŘÍČAN R., MOLNÁR A. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 299

¹⁹⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 39

¹⁹¹ MESSADIÉ, G. *Obecné dějiny antisemitismu*, s.134

¹⁹² SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 40

Arcibiskup Hermann II. Židy vyvedl z města, aby je ochránil, mnoho jich však padlo za obět' křížákům.¹⁹³

Podivný byl osud Židů v Řeznu, kde s nimi udělali krátký proces. Všechny je vhodili do Dunaje, udělali nad nimi kříž, čímž byli všichni nuceně pokřtěni. Ti, kdo tento pokus přežili, mohli se vrátit k židovské víře, neboť tento způsob neodpovídal kanonickým ustanovením o křtu.¹⁹⁴

V roce 1097 se Jindřich IV. vrátil do Německa a všem nuceně pokřtěným Židům povolil návrat k jejich víře. Následující rok zorganizoval v Mohuči vyšetřování týkající se majetku Židů. Vyšlo najevo, že arcibiskup Ruthard a jeho příbuzní se obohatili penězi ubitých Židů. Jindřich IV. si podle platného práva nárokoval ve všech městech pozůstalost po zabitých Židech pro sebe.¹⁹⁵

Po roce 1096 se začalo postavení Židů v důsledku nejistoty a ohrožené existence zřetelně zhoršovat. Zvláštní ohrožení v rovinách je vedlo k blízkosti panských rezidencí a hradů, což nakonec vedlo ke ztrátě nároku na pozemkové vlastnictví. V roce 1103 byli Židé po mohučském říšském míru postaveni na roveň klerikům, mnichům, kupcům a ženám, tedy osobám, které nebyly schopné služby ve zbraní. Zpočátku se nejednalo o absolutní nutnost, pokud nosili zbraň, byli považováni za osoby schopné obrany. Ustanovení z roku 1103 vedla v konečném důsledku k úplné ztrátě práva na zbraň.¹⁹⁶

Masakry Židů spáchané křesťany v souvislosti s první křížovou výpravou v severní Francii, v německé říši a Jeruzalémě, znamenají hlubokou trhlinu v dějinách křesťanských vztahů vůči Židům.¹⁹⁷

3.5.2 Druhá křížová výprava (1147 – 1149)

Úmysl uspořádat druhou křížovou výpravu se zrodil nezávisle na několika místech. Koncem roku 1145 vydal papež Evžen III. bulu, kterou vyzýval k tažení do Svaté země francouzský dvůr a šlechtu. O necelý měsíc později ohlásil Ludvík VII., že je připraven vydat se na křížovou výpravu. Roku 1146 se shodně vyslovilo také francouzské rytířstvo. Na základě papežova pověření se organizace výpravy ujal Bernard z Clairvaux. Při druhém tažení chyběla vystoupení lidových kazatelů a masová účast prostých poutníků. O složení účastníků svědčí zájem nejvýznamnějších

¹⁹³ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 40

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 40

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 40-41

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 41

¹⁹⁷ BERND, M., SCHULIN E. *Židovská menšina v dějinách*, s. 41

evropských panovníků a výkvětu francouzské šlechty. Pro výpravu se Bernardovi podařilo získat německého krále Konráda III. Na tažení se připravoval i český kníže Vladislav II. a řada říšských knížat. Rozhodnutí panovníků bylo motivováno mocenskými poměry v Evropě i vnitropolitickou situací jednotlivých států. Tažení do Palestiny zahájili křižáci na jaře 1147.¹⁹⁸

Předpoklady pro Židy byly mnohem příznivější než u prvního tažení. Židé měli povinnost platit, neměli však být vražděni, ani nuceně křtěni.¹⁹⁹

Později se jejich situace zhoršila, byli odkázáni na peněžní a zástavní obchody. Francouzské Židy pak tvrdě zasáhlo anulování úroků papežem Evženem III., které měli křižáci zaplatit Židům za vypůjčené peníze. Ač byli bankéři pro hospodářský život důležití, byli považováni za vykořisťovatele. Tím byly vytvořeny podmínky pro právní zafixování hospodářského využívání Židů a jejich obviňování ze spiknutí proti křesťanskému světu.²⁰⁰

Další křížové výpravy pak již neměly zásadní význam pro vývoj vztahů Židů a křesťanů. V dostupné literatuře již nenacházíme zmínky o souvislostech období dalších křížových výprav s násilím, zabíjením, nuceným křtem či masovými vraždami.

3.5.3 Význam křižáckého hnutí

Celkový význam křižáckého hnutí je velmi sporný. I když vojenský úspěch byl vzhledem k velkým obětem nepatrný, nelze přehlédnout jeho ideální zisk. Výpravy značně posílily vědomí západního společenství a rozšířily evropský obzor. Stykem s byzantskou, orientální a islámskou kulturou podpořily rozvoj vědy. Nastala živá výměna všech civilizačních a hospodářských zkušeností. Setkání s Orientem podpořilo vzestup západní scholastické filozofie a teologie. Hluboce a trvale zapůsobilo křižácké hnutí na západní zbožnost. Křižáci, kteří se vydávali na výpravy a z nich se vraceli, brali na sebe kříž kvůli Kristu. Snášeli nekonečné útrapy a nebezpečí. V nábožném putování prožívali chudý život. Doma pak uplatňovali myšlenku následování Krista v chudobě a kajícnosti. Do popředí nastupovala osobní zbožnost, lidé četli Písmo svaté s novým pohledem.²⁰¹

¹⁹⁸ DRŠKA, V., PICKOVÁ D. *Dějiny středověké Evropy*, s. 222

¹⁹⁹ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 41

²⁰⁰ Tamtéž, s. 42

²⁰¹ FRANZEN A. *Malé církevní dějiny*, s. 147-148

3.6 Projevy antisemitismu ve středověku

Židé byli křesťany nenáviděni a čekalo se od nich všechno možné. Křesťané byli přesvědčeni, že Starý zákon ve svém christologickém výkladu chápou správně a odlišné exegetické názory Židů pokládali za zatvrzelost, která jim znemožňovala vidět křesťanskou pravdu. V konečném důsledku považovali jejich názory za dílo d'áblovo. Proto také na nevíře Židů může mít zájem jen d'ábel, který se stále znovu objevuje ve středověkých křesťanských protižidovských polemikách. V úzké souvislosti se středověkým obviňováním je motiv „židovské svině“, která jako nečisté zvíře byla identifikována s hříchem a platila za d'ábelský symbol, z jehož cecíků Židé pijí a stávají se tak služebníky d'ábla.²⁰²

Protižidovské nálady se vystupňovaly v souvislosti s křížáckými výpravami, ke kterým koncem roku 1095 vyzval papež Urban II. Křížáci se vydali osvobodit boží hrob z rukou muslimů, ovšem nejprve obrátili své svaté nadšení proti Židům. V Německu zmasakrovali navzdory výzvám některých biskupů tisíce Židů. Za obět' jim padla i většina pražských židovských obyvatel. Zbraně proti Židům i křesťanům neváhali pozvednout ani muslimové. V roce 1037 bylo v marockém Fezu zavražděno kolem 6000 Židů a v roce 1066 zemřelo v Granadě násilnou smrtí 5000 židovských obyvatel.²⁰³

Církev zformulovala vlastní normy, upravující poměr křesťanů a Židů. Roku 1215 nařídil IV. lateránský koncil Židům nosit vnější znamení, aby je bylo možno na první pohled odlišit od ostatního obyvatelstva. Museli žít odděleně od ostatních obyvatel a směli vykonávat jen některá řemesla.²⁰⁴

Náboženskou nenávist a ekonomickou nevraživost způsobovaly také peníze. Pro Židy znamenal peněžní obchod zvláštní případ obživy. Náboženské a ekonomické důvody jsou význačným zdrojem antisemitismu. Za jeho další příčinu je možno považovat důvody psychologické povahy, které byly posilovány nepřátelským náboženským klimatem vůči Židům.²⁰⁵

²⁰² SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 47-48

²⁰³ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 86

²⁰⁴ Tamtéž, s. 86

²⁰⁵ Tamtéž, s. 87

3.6.1 Obvinění ze znesvěcení hostie

Čtvrtý lateránský koncil, svolaný papežem Inocencem III., stanovil, že při svátosti přijímání bude nekvašený chléb nahrazen hostií a laici nadále nebudou přijímat víno. Koncil zároveň vyhlásil církevní dogma, že v hostii a víně, které se podávají při svátosti přijímání, je skutečně přítomno Kristovo tělo a krev.²⁰⁶

Jak obvinění ze znesvěcování hostií vlastně vzniklo, není zcela jasné, možná za ním stojí motiv kostela a synagogy pod křížem. Od poloviny 13. století se objevuje motiv synagogy pod křížem, která provrtává beránka Božího, jenž je umístěn místo Kristova těla na předělu mezi oběma rameny. Jinou možností může být špatné uložení hostií, které díky vlhkosti změnilly barvu. Hostie byly záměrně falšovány a jejich znesvěcení bylo přičítáno Židům, kteří za to byli vražděni a vyháněni. Duchovní tak do svých kostelů mohli přilákat poutníky a získat nemalé příjmy.²⁰⁷

V roce 1243 se objevilo první obvinění Židů ze znesvěcení hostie. Stalo se tak v Belitzu u Berlína. Židé byli nařčeni, že se úkladně zmocnili hostie, aby znovu „tupili Krista“. Hostie měli údajně bodat, pálit a jinak trýznit. Objevovala se i svědectví, že hostie sténala a krvácela, což rozněcovalo protižidovskou nenávist. Od 13. století vedla obvinění ze znesvěcení hostie k mnoha vykonstruovaným procesům, provázených mučením a popravami, někdy až k útokům davu proti celým židovským čtvrtím. Tak se stalo ve 14. století například v Bruselu, německém Deggendorfu a Knoblauchu a v rakouské Pulkavě. Falešné obvinění Židů ze znesvěcení hostie v Čechách, vedlo k vyvraždění Židů v Kouřimi v roce 1338.²⁰⁸

3.6.2 Obvinění z rituálních vražd

Obvinění z rituální vraždy měla zpravidla ještě strašnější následky. Stejně jako v případě údajného znesvěcování hostie, provázejí vyprávění o rituálních vraždách fantaskní výmysly. Nejstarší známý příběh z anglického Norwiche z roku 1144 vypráví o ukřižování křesťanského chlapce Williama před velikonocemi.²⁰⁹

V Německé Fuldě bylo v roce 1235 poprvé vzneseno obvinění z rituální vraždy. Při požáru mlýna zahynulo pět mlynářových dětí, přičemž obvinění z tohoto činu byli

²⁰⁶ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 90

²⁰⁷ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 50

²⁰⁸ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 90

²⁰⁹ Tamtéž, s. 90

Židé. Měli ho spáchat pro údajnou potřebu krve křesťanských dětí pro své magické praktiky. Tehdy bylo upáleno 34 Židů.²¹⁰

Z Anglie je doložen případ Huga z Lincolnu z roku 1255, který údajně s proříznutým hrdlem ještě zpíval k chvále Panny Marie.²¹¹

Z dokumentů města Trevír pochází další případ. Na Zelený čtvrtek, 23. března 1475, zmizel Šimon, dvouletý syn koželuha Andrease. Trevírští Židé objevili jeho tělo v noci na velikonoční pondělí v příkopu, který se táhl kolem jednoho židovského domu. Ve městě vyvstalo ihned podezření, že dítě zabili Židé, aby s jeho krví mohli tropit neplechu. Potřebná přiznání soudci získali pomocí mučení; Židy odsoudily k smrti a popravili.²¹²

Podle tehdejšího výkladu se Židé chtěli potěšit mučením nevinného, ve kterém jakoby opakovali utrpení Ježíše na kříži. Za potřebou Židů vraždit děti a panny měla stát jejich údajná nenávist k čistotě a nevinnosti. Jiná obvinění z rituálních vražd vinila Židy ze snahy opatřit si křesťanskou krev jako lék na vlastní neduhy. Čím nesmyslnější a podlejší byla nejrůznější nařčení, tím obtížněji se vyvracela. Židovské rabínské autority marně poukazovaly, že judaismus zapovídá požívání byť jen zvířecí krve, natož krve lidské.²¹³

Domněle vinní Židé byli k smrti uvláčeni divokými koňmi a pak oběšeni. Třicet čtyři Židů bylo podle rozhodnutí císařské komise nevinně popraveno.²¹⁴

Nenávistná lež se objevovala stále v nových variacích. Ve 14. a 15. století způsobila mnoho krveprolití. V Praze bylo roku 1336 upáleno několik desítek Židů obviněných mimo jiné z užívání křesťanské krve.²¹⁵

3.6.3 Obvinění z šíření nemocí

Ve 40. letech 14. století vypukl v Evropě mor a jeho následků nebyla ušetřena žádná část římskokatolického světa. Podle odhadů mor zahubil v krátkém časovém úseku až jednu třetinu evropské populace. Všeobecně rozšířené přesvědčení o židovské vině za rozšíření moru v evropské společnosti posilovalo přiznání Židů vynucené na

²¹⁰ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 43

²¹¹ Tamtéž, s. 48

²¹² Tamtéž, s. 48-49

²¹³ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 90

²¹⁴ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 48

²¹⁵ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 91

mučidlech. Údajné doznání viny posilovalo sklony uvěřit obvinění, že mor způsobili otravováním evropských vodních zdrojů.²¹⁶

V roce 1349 se zpráva o otrávení studní objevila v Basileji. Městská rada pod nátlakem cechů souhlasila s popravou basilejských Židů, kteří byli v lednu 1349 upáleni na dřevěné konstrukci postavené na písečné lavici u Rýna. Upáleni byli i všichni Židé žijící ve Freiburgu v Briesgau, jak je uvedeno v soudním protokolu z 30. ledna 1349. Ve Štrasburgu byla patricijská rada zpočátku přesvědčena o nevině Židů, avšak po jejím svržení došlo ke katastrofě. Místní Židé byli upáleni na dřevěné hranici na hřbitově.²¹⁷

Skutečnost, že morová epidemie postihla Židy stejně jako ostatní obyvatele, nezabránila protižidovským násilnostem v Německu, Švýcarsku, Francii a Rakousku; jen v Německu bylo vyhlazeno 60 velkých a 150 menších židovských obcí. Samotná pověra o Židech jako těch, kdo úmyslně šíří nemoci, způsobují neúrodu, povodně a zakládají požáry, se nadále udržovala a v pozdějších letech byla podnětem pro další protižidovská vystoupení.²¹⁸

3.6.4 Nucená převýchova, omezování porodnosti

Další formou diskriminace Židů, která má svůj původ ve středověku, se stalo násilné omezování jejich porodnosti a odebírání židovských dětí. Synod v Toledu roku 694 rozhodl, že Židům mají být odebírány děti starší sedmi let a předány k trvalé převýchově do křesťanských rodin. Podobně tomu bylo v polovině 15. století ve Slezsku, kdy dvacet let po basilejském koncilu (1431-1433), který potvrdil starší židovské zákony, došlo k masové persekuci slezských Židů, včetně odebírání dětí.²¹⁹

3.6.5 Nucený křest

Násilné vymýcení židovské tradice mělo za cíl i pálení hebrejské literatury. Papež Řehoř IV. nakázal roku 1239 konfiskaci *Talmudu*. Roku 1242 došlo k pálení židovských náboženských knih a roku 1322 nařídil pálení *Talmudu* papež Jan XXII. Zásahy proti židovským knihám byly součástí misijního křesťanského působení mezi Židy, často násilného. Na přelomu 14. a 15. století proslulo vynuceným obracením Židů na křesťanství v masovém měřítku zvláště Španělsko. V židovské tradici se tito

²¹⁶ CHAZAN, R. *Židé středověkého západního křesťanského světa*, s. 195

²¹⁷ SCHUBERT, K. *Dějiny Židů*, s. 51

²¹⁸ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 91

²¹⁹ Tamtéž, s. 91-92

konvertité z donucení nazývají anusim, běžně se setkáváme s označením marranos nebo-li marani.²²⁰

Období marranos má svůj počátek v roce 1391. V létě tohoto roku se přehnala vlna bouří přes Španělsko od Andalusie na jihu až po Katalánii a Majorku na severovýchodě. Byly to městské a selské bouře, které koncem 14. století sužovaly celou Evropu. Za bouří byly přepadány židovské čtvrtě, stovky Židů byly zmasakrovány, synagogy zničeny a tisíce Židů nuceni k obrácení na křesťanskou víru.²²¹

Marani dosahovali často vysokých světských i církevních úřadů a hodností. Jejich část se dále považovala za Židy a tajně dodržovala židovské svátky, jídelní předpisy judaismu a světila sobotní den odpočinku.²²²

Misijní záměr sledovaly také povinné náboženské rozpravy rabínů s církevními autoritami. Často byly provázeny hrozbami a zastrašováním a měly dokázat zbloudilost a škodlivost judaismu. Židovští učenci často čelili otevřeným osobním nařčením z rouhání a za svou obranu víry mnohdy platili i životem.²²³

Židé dávali často přednost sebevraždě, aby nucenému křtu unikli. Křest platil za duchovní smrt, před kterou je třeba dát přednost smrti fyzické. Podle *Knihy zbožných* pak byla na místě vůči pokřtěnému Židu opatrnost, dokonce i potom, co by vyjádřil ochotu vrátit se k židovství. Protože jen ten, kdo měl nečisté úmysly, se mohl podrobit křtu.²²⁴

3.6.6 Základy a formy podněcování antisemitismu

Antisemitismus pramení v západní civilizaci z křesťanského teologického antijudaismu. Křesťanská teologie rozvinula tezi, podle níž jsou Židé v dějinách zavržení. Položila základ démonizujícímu pohledu na Židy, který rozdmýchal oheň lidové nenávisti, která nebyla lidem vštěpována jen křesťanským kázáním a exegezí. Byla také obsahem kanonického a občanského práva, které byly zformovány už za římských křesťanských císařů. Protižidovské zákony církve a křesťanského impéria, jako byl Theodosiův (438) a Justiniánův (534), položily základ ke snížení občanského

²²⁰ PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 92

²²¹ BARNAVI, E. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*, s. 114

²²² PAVLÁT, L. *Židé – dějiny a kultura*, s. 22

²²³ Tamtéž, s. 92

²²⁴ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*, s. 184-185

i osobního postavení Židů v křesťanské společnosti, které trvalo až do zrovnoprávnění v devatenáctém století.²²⁵

²²⁵ FRYOVÁ, H. P. *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu*, s. 37

4 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zachycení vývoje vztahů židovství a křesťanství ve středověké evropské společnosti v 10. až 15. století.

Judaismus a křesťanství se oddělily během první poloviny druhého století. V dalších stoletích raného středověku bylo postavení Židů v křesťanském světě regulováno právními nařízeními, která určovala sociální, ekonomická a politická pravidla soužití Židů a křesťanů. Základními dokumenty, které obsahovaly protizidovská opatření a zásadně ovlivnily život židovských komunit, byl Theodosiánův kodex (438) a Justiniánův kodex (534). Postavení Židů se na čas zlepšilo v 9. století za vlády Karlovců.

Židé byli úspěšnými obchodníky a do Evropy přicházeli ze vzdálených zemí. V 9. století zajišťovali námořní obchod po Středozezemním moři a ve středomořském obchodu měli téměř monopolní postavení.

V 10. století začali židovští obchodníci přicházet do Evropy a zakládali malé obce, které začaly v 11. století rychle růst.

Židé, vytačení ze středomořského obchodu, který kvetl za vlády Karlovců, se stále častěji věnovali vnitřnímu obchodu a půjčování na zástavu. Na mnoha místech získali monopolní postavení, neboť úrokové obchody mezi křesťany byly považovány za nemorální. Židé představovali pro své ochránce finanční přínos, pro nějž byli trpěni. Půjčováním peněz židovští bankéři ovlivňovali přímo i politiku, neboť půjčené peníze posloužily mnohdy k rozšíření území. Různé dokumenty dokládají, že Židé žili se špičkami křesťanské společnosti v úzkém hospodářském kontaktu.

Úrokové obchody měly význam pro křesťanskou společnost i pro Židy. Křesťanská společnost zpočátku přijímala hlavně krátkodobé investiční úvěry, Židé ze získaných příjmů mohli financovat rabínské akademie. Úrokovou míru, kterou mohli židovští bankéři požadovat, stanovovali páni Židům žijícím na jejich panstvích v glejtech.

K prvním velkým katastrofám, masakrům a nucenému křtu Židů došlo v období první křížové výpravy, zvláště v Německu. Druhá křížová výprava již nepostihla Židy tak krutě, nesměli být vražděni, ani nuceně křtěni. Další křížové výpravy nejsou v literatuře zmiňovány a neměly již žádný zásadní význam pro vývoj vztahů Židů a křesťanů.

Židé byli po celou dobu středověku obviňováni a za činy, ke kterým se pod nátlakem mnohdy přiznali, byli zabíjeni, upalováni či nuceni ke křtu. Byli obviňováni ze znesvěcení hostií a rituálních vražd. Po vypuknutí moru v Evropě byli obviňováni z jeho šíření pomocí otravování vody ve studních.

Židům jako národu bez vlasti hrozilo často vyhnání ze země, její části nebo města. Židovské komunity pocítily veškeré dobové konflikty, nesnáze a pohromy více než ostatní obyvatelé. Každá změna panovníka mohla znamenat tragédii a vyhnání ze země patřilo k nejvyšším trestům.

Roku 1290 byli vypovězeni Židé z Anglie; mimo její hranice zůstali až do roku 1650. Ve 14. století znamenaly francouzské vypovídací dekrety zapovězení většiny území až do Velké francouzské revoluce roku 1789. V první polovině 15. století byli Židé vyhnáni z Chebu a Mostu, v letech 1453-1455 museli opustit za krvavých persekucí Slezsko. Roku 1454 byli vypovězeni z moravských královských měst Brna, Olomouce, Znojma, Uničova, Jihlavy, a roku 1514 z Uherského Hradiště. Do těchto měst pak Židé nevstoupili více než 400 let.

V letech 1492-1497 museli všichni Židé opustit Španělsko a Portugalsko. Zůstat mohli pouze ti, kteří přijali křesťanství, avšak jako noví křesťané byli ve Španělsku po celé další generace vystaveni nedůvěře a diskriminaci. Obětí vyhnání za Španělska a Portugalska, významných středisek židovské kultury a vzdělanosti, se dle odhadů historiků stalo nejméně 100 000 osob.

Židé jsou pronásledováni od začlenění Judey do říše římské. V období raného středověku se jejich situace zhoršila a měnila se v závislosti na panovníkově vůli. Od dob křížových výprav docházelo k pogromům, obviňování a později k vyhánění ze země.

Vzhledem ke stanovenému rozsahu bakalářské práce nebylo možno se problematikou zabývat hlouběji, přesto fakta v ní shromážděná ukazují, že se postavení Židů měnilo v souvislosti se sociálními a ekonomickými podmínkami, od nichž se odvíjely i zájmy panovníků. Židé se pak stávají objektem persekucí a jsou i nadále národem bez vlastního státu.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARNAVI, Eli. *Atlas univerzálních dějin židovského národa*. Přeložil D. ZBAVITEL. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-013-7.

BERND, Martin, SCHULIN, Ernst. *Židovská menšina v dějinách*. Přeložil L. KABÁT a J. TICHÁKOVÁ. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-311-X.

BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih*. Český ekumenický překlad. 5. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1994. ISBN 80-85810-04-02.

BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962-1154*. Přeložili M. BRABEC, L. DLABAL a J. MANĎÁK. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-831-2.

DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. 1. vydání. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Přeložil B. SMÉKAL. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7.

FRYOVÁ, Helen P. *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu*. Přeložili G. KUBRICHTOVÁ, V. ONDRÁČEK, P. KOLMAČKA, P. SLÁMA, I. ŠKERÍKOVÁ a R. MATULÍK. 1. vydání. Praha: Kalich, 2003. ISBN 80-7017-925-2.

CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. Přeložil E. GEISLER. 1. vydání. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0138-6.

JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Přeložili V. a J. LAMPEROVI. 1. vydání. Řevnice: Rozmluvy, 1996. ISBN 80-85336-31-6.

MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu*. Přeložila H. MÜLLEROVÁ. 1. vydání. Praha: Práh, 2000. ISBN 80-7252-038-5.

MUNDY, John Hine. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*. Přeložili K. NOVOTNÁ, M. BRABEC, M. ŽEMLA a F. OUTRATA. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-927-0.

NOSEK, Bedřich, KREJČOVÁ, Helena. *Židé v českých zemích. Příloha k Atlasu univerzálních dějin židovského národa*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-040-4.

PAVLÁT, Leo. *Židé – dějiny a kultura*. 4. vydání. Praha: Židovské muzeum, 2007. ISBN 978-80-86889-59-7.

PAVLINCOVÁ, Helena, HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*. 2. vydání. Olomouc: Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2. vydání. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

ŘÍČAN, Rudolf, MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vydání. Praha: Kalich, 2008. ISBN 978-80-7017-064-9.

SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Přeložil P. KYNCL. 1. vydání. Praha: Svoboda, 2003. ISBN 80-205-1036-2.

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. Přeložil J. SLABÝ. 2. vydání. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-303-5.

6 RESUMÉ

The purpose of the thesis is a depiction of relations development of Judaism and Christianity in the medieval European society from 10th to 15th century. This work is splited into two main parts. In the first part of this work there is described the development of Jewish-Christian relations since 63 B.C., when the Jerusalem was conquered, to year 1 000. The second part of this work is dedicated to the main theme, the Jews and Christians relations developement from the 10th to 15th century. This part is devided into chapters that describe the arrival, the development and the social position of Jewish communities in southern France, Spain, Italy and Sicily, North France, England, Germany and in Estearn Europe in Poland and today´s Hungary. Bohemia and Moravia are also mentioned there. Other chapters describe consequences of the Crusades on Jewish nation and demonstrate signs of anti-Semitisms in the Middle Ages. Due to the given extent of the bachelor´s work there was not possible to elaborate this topic into big details, nevertheless, the facts gathered in this work indicate that the position of Jews has been changing with social and economic situation which also effected the interests of individual rulers. The Jews then become subject of persecution and remain a nation without their own state.